

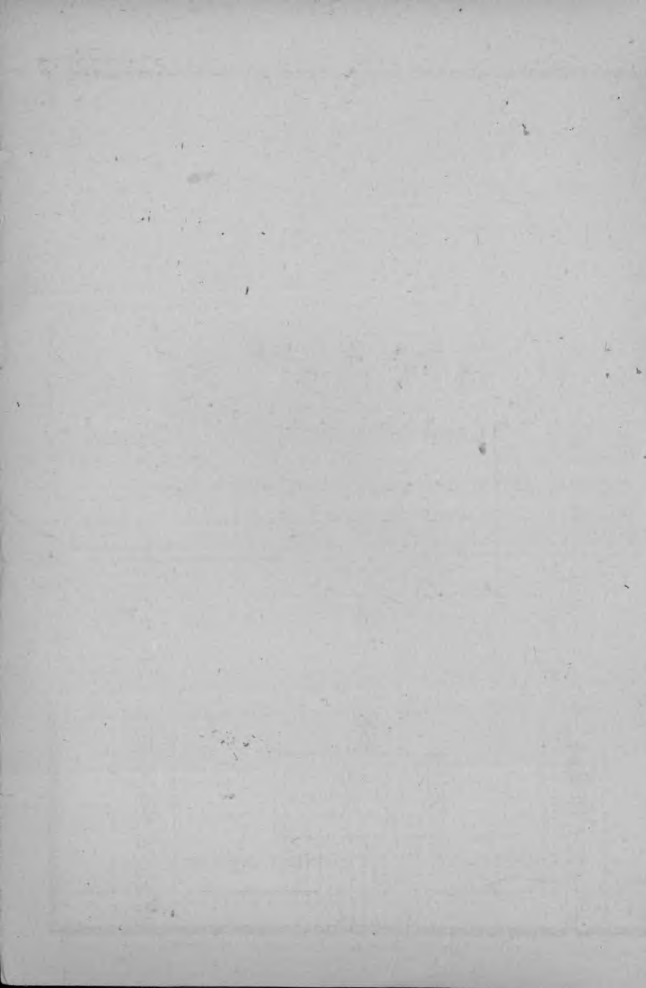
Çer ystynin proletarlarъ birikleger!

ÇAŇALIF.

Çaňь altaj biciktos.

Bicik biler ulustъ
„Çaňalifka“
yureder bicik.

Ojrot Ovlastъ
Çaňalif Komitedъ
sъrgagan. 1930 çы.

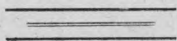
Ойрот.
3-58.

Кату-Сөөк.

ЇАААААААААА

Їааа алтај викатос.

(Вика вилер улусть „Їаналифа“ ууредер вика).

Г.П.Б-на обя. зна.
Лнгр. 1930 г.
Акт № 2-1059

Инд. № 194

Ојрот-овластьн Їаналиф-Комитеди сырган.

Вісик вудугери-ле вазагьна

„Къзы-Ојрот“ вііккені

Овліт № 43. Тіраз 5000.

Об'єм 2,25 печ. лист. Статформ. А5.

Алтайдын жаңы бичигинэ канайда үүрэнэр.

Бу „**жаңалиф**“ дэп, („**жаңы алтай бичик - төс**“) бичикти, азыйда бичиккэ үүрэнгэн алтай улус жаңы бичик-таңма-ла „**жаңалиф-ла**“ баскан бичикти кычырарга-да, бичииргэ-дэ үүрэнзин дэп, чыгарган.

Жаңалиф – бичикти канайда кычырар, канайда биччир, боо канайда үүрэнэр?—дэп, көп кижинин сагыжына кирэр эмэс-пэ? Алган тарыйында кижидэ ондый салыш бар болоры јолду. Јэ мунда мэнин айткан сүмэ-сөсти јакшы јазап шүүп, сананып, сагышка алынган кижии жаңалиф-бичикти кычырарга бичииргэ үүрэнэринэн јалтанбас, чөкөбөс, менин айткан сүмэ-сөстөн кыйбас болзо, тапту бачым үүрэнип алар.

Бистин азий бичиктэрди базатан бичик таңмалар (буквалар) бир башка, бичикти кол-ла бичийтэн бичик-таңмалар база бир башка, омордын кажызы да јаанду-кичинэктү. Эмдиги бу жаңалифтын бичик-таңмалары база ондый ок—бичикти базатаны бир башка, кол-ла бичийтэни база башка, омордын кажызы-да јаанду-кичинэктү-ок болып јат.

Жаңалиф—бичиктин эң бажында бэш башка бичик-таңманы үч јол эдип, баскан. Баштапкы (үстүндэги) јолдо—бичик базар таңмалар, экинчи јолдо—чикэ үстүндэ турган бичик-таңмаларды кол-ла канайда бичийтэнин салган (олордын кажызын-да јаанду кичинэктү эдип, эжэрлэп салган), үчүнчи јолло турган азий бичик-таңмалар-ла чикэ үстүндэ турган жаңы бичик-таңмаларды канайда адап, айдатанын тэмдэктэп салган.

Жаңы бичик-таңмаларга көс үүрэнип турзын дэп, үүрэнип турган кижии жаңы бичикти кычырарга тазыгып турзын дэп, бир кээк сөстөр базылган.

Мунаг ары жаңы бичик-таңмалар бирдэн-бирдэн кожылып браадар бу жаңы бичик-таңмаларды јаан эдип, баскан: баштапкызы—бичик базатаны (јаанду-кичинэктү), оног ары — кол-ла бичийтэни (база јаанду-кичинэктү), калганында — алдында турган жаңы бичик-таңмаларды канайда адайтанын айдып бэрэр азий бичик-таңма (эки јанынаг бөкөн чийиктү).

Жаңы бичик-таңмалар кожылган сайын, үүрэнип турган кижии бичик кычырарга тазыгып турзын дэп салган сөстөр башка - башка

болып, көптөн турар. Үүрәнип турган кижн бу сөстөрдн, туктурулбай кычырып турарына јәтрә үүрәнгәнчә, катап-катап кычырып турар кәрәк.

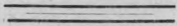
Јаңы бичик-тағмаларды кычыратанына үүрәнгәни-лә коштой бичииринә база үүрәнип браадар кәрәк.

Бир-лә бичик-тағманы танып, билнп алып, бу бичик-тағмаа салган сөстөрдн кычырарга үүрәнип алган соондо, јаңы таныган бичик-тағманы јаңыс бойын, мәнздәбәй, јазап бичнп, үүрәнип алар кәрәк. Онын кийнндә байагы кычырып, үүрәнип алган сөстөрдн көчүрнп бичнп турар кәрәк.

Јағалиф-ла баскан бичикти кычырарга, бичикти јағалиф-ла бичииргә пыжулап үүрәнип алайын дәгән кижн бир-лә әбәш мәнздә-бәс кәрәк, јаңы таныган бичик-тағманы көс јастырбай, танып турар әднп, әбәш-тә туктурулбай кычырар әднп үүрәнип албаганча, база јаңы бичик-тағмаа көчпөс кәрәк. Анчадала бичийтәнинә үүрәнгәндә, мәнздәбәй тағманы чәк, јараш әднп, бичииргә колды тәмиктирнп турар кәрәк.

Бичик - тағмалардын ончозып капшагай-ла үүрәнип алайын дәп, мәнздәгән кижн, бичикти јакшы кычырарга үүрәнип болбос. Чала-була бичнп, үүрәнип калган кижн соондо бойыннн бичнгәнин бойы да кычырып болбой турар. Муны ундубас кәрәк.

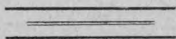
Katu-Sөөk.

ÇAŇALIF

Çаңь altaj biciktөs.

(Bicik biler ulustь „ÇaŇalifka“ yureder bicik).

Ојрот-областьн ÇаŇalif-Комитеди сьгрган.

4388-2134

Вісик вудугері-ле вазагына
„КЪЗЫ-Ојрот“ віріккені,
Овліт № 43. Тіраз 5000.
Об'єм 2,25 печ. лст. Статформ. А5.

Алтайдын жаңы бичигинэ канайда үүрэнэр.

Бу „**Јаңалиф**“ дэп, („**Јаңы алтай бичик - төс**“) бичикти, азыйда бичиккэ үүрэнгэн алтай улус жаңы бичик-таңма-ла „**јаңалиф-ла**“ баскан бичикти кычырарга-да, бичииргэ-дэ үүрэнзин дэп, чыгарган.

Јаңалиф—бичикти канайда кычырар, канайда биччир, боо канайда үүрэнэр?—дэп, көп кижиниң сагыжына кирэр эмэс-пэ? Алган тарыйында кижидэ ондый салыш бар болоры јолду. Јэ мунда мениң айткан сүмэ-сөсти јакшы јазап шүүп, сананып, сагышка алынган кижі јаңалиф-бичикти кычырарга бичииргэ үүрэнэринэң јалтанбас, чөкбөс, мениң айткан сүмэ-сөстөң кыйбас болзо, тапту бачым үүрэнип алар.

Бистинг азый бичиктәрди базатан бичик таңмалар (буквалар) бир башка, бичикти кол-ла бичийтэн бичик-таңмалар база бир башка, омордын кажызы да јаанду-кичинэктү. Эмдиги бу јаңалифтын бичик-таңмалары база ондый ок—бичикти базатаны бир башка, кол-ла бичийтэни база башка, омордын кажызы-да јаанду-кичинэктү-ок болып јат,

Јаңалиф—бичиктинг эң бажында бэш башка бичик-таңманы үч јөл эдип, баскан. Бацтапкы (үстүндэги) јолдо—бичик базар таңмалар. экинчи јолдо—чикэ үстүндэ турган бичик-таңмаларды кол-ла канайда бичийтэнин салгаи (олордын кажызын-да јаанду-кичинэктү эдип, эжэрлэп салган), үчүнчи јолло турган азый бичик-таңмалар-ла чикэ үстүндэ турган жаңы бичик-таңмаларды канайда адап, айдатанын тэмдэктэп салган.

Јаңы бичик-таңмаларга көс үүрэнип турзын дэп, үүрэнип турган кижі жаңы бичикти кычырарга тазыгып турзын дэп, бир кээк сөстөр базылган.

Мунан ары жаңы бичик-таңмалар бирдэп-бирдэп кожылып браадар бу жаңы бичик-таңмаларды јаан эдип, баскан: баштапкызы—бичик базатаны (јаанду-кичинэктү), оноң ары — кол-ла бичийтэни (база јаанду-кичинэктү), калганында — алдында турган жаңы бичик-таңмаларды канайда адайтанын айдып бэрэр азый бичик-таңма (эки јанынан бөкөн чийиктү).

Јаңы бичик-таңмалар кожылган сайын, үүрэнип турган кижі бичик кычырарга тазыгып турзын дэп салган сөстөр башка - башка

болып, көптөп турар. Үүрәнип турган кижн бу сөстөрдн, туктурул-бай кычырып турарына јәтрә үүрәнгәнчә, катап-катап кычырып турар кәрәк.

Јаңы бичик-таңмаларды кычыратанына үүрәнгәни-лә коштой бичииринә база үүрәнип браадар кәрәк.

Бир-лә бичик-таңманы танып, билнп алып, бу бичик-таңмаа салган сөстөрдн кычырарга үүрәнип алган соондо, јаңы таныган бичик-таңманы јаңыс бойын, мәңдәбәй, јазап бичнп, үүрәнип алар кәрәк. Оның кийнндә байагы кычырып, үүрәнип алган сөстөрдн көчүрнп бичнп турар кәрәк.

Јағалиф-ла баскан бичикти кычырарга, бичикти јағалиф-ла бичииргә пыжулап үүрәнип алайын дәгән кижн бир-лә әбәш мәңдә-бәс кәрәк, јаңы таныган бичик-таңманы көс јастырбай, танып турар әднп, ебәш-тә туктурулбай кычырар әднп үүрәнип албаганча, база јаңы бичик-таңмаа көчпөс кәрәк. Анчадала бичийтәнинә үүрәнгәндә, мәңдәбәй таңманы чәк, јараш әднп, бичииргә колды тәмиктирнп турар кәрәк.

Бичик - таңмалардың ончозып капшагай-ла үүрәнип алайын дәп, мәндәгән кижн, бичикти јакшы кычырарга үүрәнип болбос. Чала-була бичнп, үүрәнип калган кижн соондо бойының бичигәнин бойы да кычырып болбой турар. Муны ундубас кәрәк.

Katu-Sөөk.

Aa, Oo, Ee, Kk, Ll.

Aa Oo Ee Kk Ll

(A)

(O)

(Э)

(K)

(Л)

**Ak. Ok. Kak. Al. Ol. Kol.
Ala. El. Ele. Ekel. Keke.
Kalak. Ol-ok. Kalka.**

Tt. *Tt* (T).

**At. Ot. Et. Tat. Kata. Taka.
Teke. Kalta. Takta. Tolo.
Okto. Tokto. Kete. Kelet.
Too toolo. Kol talat. At
kelet. Kalta al. At otot.**

Nn *Nn* (H)

On. Ton. Ene. Onto. Nana.
Nak. Nokto. Alakan, Onton.
Tolono. Ton katan. Kan al.
Kaan kalan alatan. Onton
on konokto keleten. Natak,
on at noktolo!

Uu *Uu* (y)

Ulu. Tatu. Utkuul. Attu. Alu.
Uktu. Uul. Tut. Oktu. Tulku.
Ene, kulun tut! Anu kula
attu kelet. Ol kunan at nok-
tolu. Kulak-la uk, uul!

Mm Min (M)

Mal. Kem. Meke. Taman. Tomonok.
Nama. Kalama. Malta. Neme. Komut.
Nomon. Omok. Tamak. Amtan. Tem.
Ulama. Muna. Kumak. Kumanak. Kam—
meke. Mamak, at komutta. Ol kommu-
na akta. Komut, nokto omok atta. Ol
malta moku.

Rr Rr (P)

Ar. Ur. Kar. Oro. Tere. Aru. Uraak.
Tarma. Kur. Arka. Erke. Erten. Kurut.
Karmakta. Turun. Art. Olor keler. Ku-
urmak kommuna. Artta kaltar attar tu-
rat. Roman, at eerte! Orton, kar arla!
Mee kurut kerek. Kara kamaktu uul
erten karmaktaar. Ol erten atanar. Ro-
man, karamalar tart. Karalu-aktu mal
kleet. Romko, kar arla!

Ss Jj (c)

As. Tos. Kes. Sal. Kas. Kastar. Sa-
ras. Orus. Kastak. Maltas. Sarat. Sam-
tar. Kos. Nomon, kastak-la kastar at.
See tus kerek. Aksak Taras tos salar.
Saklat, cuu sus. Sen on at-la salam
tart. Semen, sem karamaa tal kes. Men
kul emes. Orus ulus tus tartat. Semen,
sen mee tura sat.

Öö Öö (ö)

Öö. Töö. Köö. Kөл. Seök. Kөлөнөр.
Tөө. Tөөлөр. Nөкөр. Төртөн. Sös. Sös-
тө. Öө attar. Olor төрт uul—nөкөр
ulus. Ol ooru төрт төнөн mal өлөр. Sen
көлөткөө kel. Olor on-төрт toolu өрө-
кө ulus. Öрө көр,—kastar kleet. Тө-
мөн Ak-sasta төртөн өрөкө orus ulus.
Kөсте, sen көнөккө өрөмө sal.

Dd Dd (Д)

Ada. Odu. Kede. Uda. Tudam. Kadu. Sadu. Anda. Salda, Adu. Keder. Kamdu. Taada Tudamdar. Mende keden artkan. Samtar-la sadu eder. Sen stolmoo kadu kada. Sodon-la taadam omolø salda eder. Adam kamdu adar. At takaladar kadu al. Salda almarda.

Ьь Ыы (Ы)

Кьг. Сьг. Адь. Маь. Кьга. Кыьк. Тьрмак. Тьртък. Кьстарь. Кьтмьп. Тьмьт. Кьрада salda турь. Ськьк адьп тутть. Тьмьк кьрлу мьлтък-la сьмда атть. Тамьг, sen ol тоолъкть ськсь. Но-мон тьртък кььк кььпндь: кам камдattь. Кадьдак сарь адьна еер, то-кьм салдь, төрт көнөк сula артьндь, Ulalu-tөмөн атандь.

İ İ (И)

Til. Seni. Meni. Emdi. Semic. Temir. İle. İrik. Silki. Min. Silkiner. İkili. Atka min, tiskindi tut. Sölöm karmakka ilindi. Eki kelin kirdi. Enem—ol etti tiler kerek—dedi. Men seni kørölö, keldim. Estik Kindikke eki irik sattı. Nökör Lenin kommunañ uluska kerees etti. Minit-le Temir kōmmunaa kirdi. Minit meni—kommunaa kir-ok— dedi.

Ç Ç (Ч-ДЬ)

Çaa, çada, çьda, çeti, çidi, çodo, çok ças, çirme, sarçu, kuçur, aaçam, eçem, keçim. Atı çedin. Çeeken çetti. Ças keldi— çьlu ekeldi. Çeltek çaan çeeren адына mindi, çeri-çуртына çeldirdi. Çoktular çuun etkiledi. Aaçam çь-turkunya çirme çeti çeeren atı. Çedek, kaçuda çькьларды ачыкта. Çарьк-la kam meni çoksьратты. Doktor meni çасты

№ 13 (H)

Ан, Он Таңда, Оңду, Солонь, Колон, Аңда,
Тондок, Коңыр, Оңкок, Тоңкыр, Еңір.

Мениң enem-le seniң еңең таңда çанар. Се-
ниң çенең мениң тоңьтньң çеңин кең etti. Се-
ниң ааçaң өлөңнөң келди. Тоңсьн, еердиң ко-
лондорьн тыңда tart. Саңы çаңьs-la тыттан
оңь-çок саңьs aldь. Çаңмыр тың-la çаадь.
Өлөң emди çаранар. Taskактың алдында малдың
өлөңи as.

Çaskьда ne-le аң adарь çаман. Çaskьда аң-
даар ulustь toktodor kerek.

Kuladьда çoktular kommunaa kirdi. Emdi
olordьң malь çаранар.

Nөkөр Lenin өлди, ulu sөstөрin albatь-çurt
kereestendi.

K E N I.

Кеңиниң çери keen ak çer, оның өлөңи тусту.
Mal оо тың semiret. Кеңи-kөлдиң çаңьнда çети
өрөкө ulus çаткан. Көлдиң өрө-çаңьнда sастьн
tustарьна elik-te keleten.

Кеңиде kar çок, çери тың тоңотон.

ВВ Вв (б)

Bala, Arva, Tuva, Avra, Torvok, But.

Baka valdarъ-la vatkak saska vardъ. Karvan eki vel tuttъ. Çivek, vi attъ çovodo min. Kavar eki savarъmdъ vylçrada vastъ. Çeribis elvek, alvatъ-çonyvъs as. Bandittardъ kьra attъvъs. Avrada eki taar arva çadrъ. Biske udra avra tartkan traktor keldi.

Vi ne voldъ? Belimde-de, vudъmda-da valvak-valvak valular bildirdi. Savar-la çava vaskanda, ooryvas, sьstavas. Onъ doktor bilер volor, oo varala, emdeder turъ.

Уу Уу (ү)

Tury, Bory, Uky Uren, Syrt, Yrener Uly.

Bis eky syt çuur voldъvъs. Vi kynder syreen sook voldъ. Yrly mal seryunde turъ. Bis kyskyde kьra syrdibis. Eki kyn aңdadъm, bir tylky, eki kyrtyk, bir yky attъm. Bory tutkan kulun yyrinde çok emtir. Kyuk etti— ças keldi. Yldulu, syuri vorykty ulus çyri.

Nokor Lenin biske syreen kyndyly voldъ. Leninpъң yuredy sөstөri ulu. Ol biske kerees sөs voldъ. Kynpъң onъ undivas kerek. Çer ystynde Lenindi kыndyleves ulus çok. Ook öskyrymder-de onъ bilер.

Şş Şş (Ш)

Aş. Toş. Koş. Uuş. Kuş. Taştu. Koşto. Aşta. İşte. Başta. Kalaş. Şok.

Къşkьда maldь воş salvas kerek—çaskьda mal arьk volor, kədyrter,  lor.

Bu Őuyn ulyş. Bař-kyn Ořton bisten veř koř ař sadьřть. Bis bu-çyl veř adьs arьř ař saldьвьs. Ol ař çakřь butti. Ne-le iřti mařьna-la iřteeri çakřь. Adař-la Sarьř mařьna-la ař kesti. Mařьua tařka tavardь. Beř tiř sьndь. Kьrada tař çok eder kerek.

КЪŞКЪДА КОŞ TARTТЬВЬS.

Bař-çyl къşkьda bis řakřak-la eky Çařturaa koř tartтьвьs. Ol çyrelu tař turalar kərdibis. Çanar vařta řakřak--mařьnalardьң çatkan çerin k r li--dedi. Ak toř ořkoř çaan turaпьң çanьnda çatkan aa-çok mařьnalar k rdibis.

Çařturadan çandьra, tartar koř çok volordo, koř çok, vořko-da çanar deřtibis.

Zz Ƶ ƶ (3)

Azu. Ozo. Ezen. Uzan. Adazь. Enezi. Tyzet. Kuzuk. Ezilik. Tuza.

Kьznak adazьna kaңza aza-la, verdi. Kozonдоньң kazaktarь kuzukka barar boldь. Ekyzi азьк çazadь, viryyzi kazan aldь,—ozodon kuzuktaar çeribiske varadьk—deşti.

KAM-LA ÇARLYKTYŇ MEKEZI.

Enezi- kьзь ekilezi көzi ooru ulus emtir. Kalazak kam ekileziniң көzin çazar boldь. Kamdadь. Birde tuzazь çok boldь. Kөzibistiң ooruun çarlyk çazar volor-va—deşti. Maңзыр çarlykть aldьrdь. Ukkan Maңзыр maktandь:

— Barzam-la, enezi-kьзьньң ekileziniң көziң çazarьm—dedi. Kөzi ooru ulustьң çurtьna Maңзыр kьзыl enirde çetti. Bir kezek амьгаар dedi. Eki kaңza taңkь tartala, uzaak-la çarlyk-tadь... Bir kezekke toktodь... Baza çarlyk-tadь... Eş neme volvodь. Emeen Maңзыrdь syrди.

Meniң sözim volzo,—kөstiң ooruзын doktor emdeze, çazьm çok çazьlar.

Сс Сс (4)

Ас. Кас. Осок. Көсө. Уса. Ус. Көс.
Көсөр. Куса. Баласак. Каскын. Одып-
сь. Saduci. Канса. Опсо. Kuzuksь. El-
ci. Кус. Куси. Адусь. Көсмөкци. Куса-
сак. Сындась. Өлөңци. Камсь.

Адусь кичинек-те волзо, вичикке васын
ууренди. ОI вьсакть курсьдар керек. Корсок
коңыр атть кеце көрвөдим. Сарвасак уулъ,
Сарак кеце бир коккор өлтырди. ОI коккор-
дың исазын Сывькка аттың тери усун берди.

КАМСЬСАК-LA СЬМАЛЬ.

Камсьсак канса-канса җылдың туркуньнда
алдынаң җаңьскандра куси-сьдалъ ськанса иште-
ди, еҗ неме волводъ. Минер адъ-да җок, иҗер
көсөзи-де җок отьра-калды. Сат-ла сөкөди. Бир
кун саал-мөөштиң төзине отьрала, бир кьзыл-ку-
рең сьмалъ кичинек сьвьк tartканын көрди. Сь-
малъ сьвькка еки-ус кадаль,—сьдавадь. Уда-
вадь, ваза бир сьмалъ коҗтондь. Еки сьмалъ
сьвьктың еки уснаң туткыладъ,—ваза-да неме

volvodь. Bir сьмалъ сьвьктың санына отьгарда, viryuzi varala, ус пөкөр ekeldi. Beş сьмалъ tutkan soondo сьвьк сөңил сууртеле-verdi. Кам-сьсактың санаазь сарьды: өмөлу iş сөңил вы-детен emtir—dedi, сьндык-сике çoldь emdi vil-dim--dedi.

Çаан удавадь, Камсьсак „Васьм-іш“ ком-мунапың сени voldь. Kommunada Камсьсак işke kiceemeldy voldь, ancadala vicikke yu-gerin kiceedi.

Kommunapyң slenderiniң сунь—Камсьсак çакшь uul, vicikci-de, işke-de kiceemeldy, ol kommunapyң ваşkarусьзь volзьп—deşti.

Gg Gg (Г)

Aga. Argada. Kadalgaak. Kurgak.
Кавьрга. Nogoон. Сьььрган. Sogono.

Agaşтың caganазь. Dөгөт төгыldi. Kurgak agaşтың vudarь. Tovogo тоң volгон, alarga çaravagan. Gavrile „Leninniң argазь“ degen kommunga kirgen soondo argadandy. Kom-muna vatraktarga, çoktularga arga volgo-нь emdi çart bildirgen.

ÇAMAN SAGBŞTULARDЫŇ SÖZINE KIRBES KEREK.

Ozogьda kulga çyrgen albatь arga çogьna çetken volgon. Bu tyvekten argalanar çoldь nөk. Lenin көrgysti. Kommunistar baştagan işmekciler-le mal-aş iştiң argazьnda çatkaң albatь kaan-vaşkaruun oodo sogolo, ozogьda aktu kyci-le çatkandarga şogьn çettirgen çimekcilerdi toskьrdь. Çe çaan çimekciler toskon-da volzo, oogь-teegi çadagaldbь. Kaan kerektegen, kaan-vaşkaruana karuzьgan, vaşkaru keregin aktu kyci-le çatkandardьң kolьnaң çandьra alarga sanagan ulus bistiң ortovьsta emdi-de as emes. Bu ulus aktu kyci-le çatkandarga. emdige çetre şogьn çettirgencе, albatьnyң çyrymın çarandьrar kereginde Başkaruivьstyң ne-le iş--keregin vuudaktaar sagьştu çyrediler, ozogьzьn çandьrarga kuçyrenediler. Bu çaman sagьştu ulustьң elge-çongo arşalu kьльгьn çok eder kerek. Bu ulustьң kuucьn-ermeginde ugar neme çok. Bu ulustьң kьльгь—şok, ermegi—meke. Olordьң kьльгьn eecives kerek, meke-ermegine kirves kerek.

Jj 7j (й)

Aj. Uj. Koj. Soj. Kej. Ajak. Kajda.
Karagaj. Çøjgөн. Kujruk. Aju. Kojon.

Emdigi başkaru çoktu-çojudь vajlardьñ kolь-
nañ ajrьdь, yj ulustьñ kul volorьñ çok etti.

Kudaj-çañь degen neme—meke. Онь çajladarьñ
kiceer kerek. Ol srañaj çok volьzn.

Çajaась kudaj—deveger, çalkuurvaj çyryger.

Teңere kojьñ karavagar, terlegehce işteger.

BISTIN ALTAJ ÇFRIBIS.

Altajdьñ çeri bijik tuulu, çььm kaja taştu, bu-
lut ötkөн mөнkyly, çer-sajьñ çajьlgan kara ağaş-
tu. Altajdьñ tajgazьñ ötkyre akkan eki çaan suu
var. Biryuzi—mөнky karlu ye syurilu tajgadan
başalgan Kadьñ—suu, baza biryuzi—Altьñ kөл-
dөñ çьkkan Bij-suu. Bu eki çaan suu tuurazьñañ
kirgen tabьna çaan-da, oğoş-ta özek-suular alganca
tyştler. Tajganьñ biјiginde-de çavьzьnda da çaan-
du-kicinekty köldөр var. Olordьñ çaan degeni—Al-
tьñ kөл.

Altajdьñ çeriniñ ağьñ suularь-da, köldөri-de
oncozь çyzyn-çyur valьktu; Altajdьñ tuu-tajgazь-
kөbizinde tuduç-tuduş kara çьştu. Ol çьştarda çy-
zyn-çyur añ, kuş var. Altaj çerinde altьñ-mөnyн-
de var, temirdiñ, çes-kuulьññ, oo tynej nemeniñ
rudazь-da var, taş-kөmir-de tabьlar.

Altajda cөл çer as-ta bolzo, aş salar, өлөң eder
çeri var. Munda maļ tudarda çakşь.

Рр Р/з (п)

Кар. Көр. Еpty. Sapta. Tapkaj. Картыр.
Teptir. Optu Kaptal. Topcъ Tulup. Terşi.

Orustap ajıraj, altajlap ajt. Bu kapcaldan kapşagaj cыk-
raj, kanajъp turun—dep, aldьmda varъp çatkan Pavy kы-
гьрдь. Kommunaa көр өрөкө kirip, işter turza, iş çaranъp tu-
rar. Kuzuktap çyrzen, caal mөөştөrdi tokpok-la sokro: mөөş
yrelip varar.

Altaj çeriniñ agaştarь.

Altajdьn çerinde өзip turgan agaştarьnьn көр savazь mun-
dь: karagaj, tьt, kajьn, mөөş, çөjgөн, civi, aspak, terek, tal. Ka-
ragaj, tьt, kezik çerde civi, çөjgөн çatkan çurtтьn айл-tura, ceden-
culan tudarьна varъp çat. Agaş, çatkan çurtka munan-da vaşka
tuzazьn çettirip çat, agaşтьn verer kireltezi көр. Eñ ozo çatkan
çurt mөөştin kuzugьn алып, sadьp çat; Kadьn suu-la Bij suudьn
çakalarьnda çurtap çatkan ulus karagaj agaş kezip, онь агьзъp
varъp, sadьp turar; tьt agaşтьn covьprazьn sojьp, tere edip tur-
gan zavottorgo sadar, sanьzьn алып, meşkezin çuup, sadar-ok;
kajьnнан canaktьn tamаньn vygip, canak edip, sadar, tos алып,
dөгөt kajьltьp sadar; sanьstu agaşardan agaş-maj (agaş-majdьn
biryyzi—skipidar) алып turar. Agaşta munan-da vaşka iş көр.

Çe agaştan albataa kelgedij kirelte көр-te volzo, altajdьn
çerinde çatkan albatь ol kirelteni' çaan edip volvojт. Altajdьn alba-
tьzь ne-le işti өmөлөşpөj, nөkөрлөşpөj, aldь-aldьnan işter çadatan.
Çe emdi „өmөlik, „nөkөрlik“ degen sөstөр көр ugulьp turat.
Bu ucurlu eki sөs altajda өskөн agaşka çuuktap turpanь bildi-
ret. Bu eki sөs vөkө sөstөр edi, kandьj-da agaşka olor cьdaar,
kandьj-da iştu olor kireltely edip, eptep salar.

Zz Ẓz (Ж)

Azar. Kazat. Uguzar. Ermektezer. Tozon. Azyt. Bozot. Ezi. Tezik. Burzuj. Tözi.

Izenerdin vazь oorgьdь. Kadьn-vazьnda arzaanga көp kizi vardь. Çьmzajdьn, ye uьь kьzьla kazagan çok turdь. Onь çaman dep ajdarga kelizer.

Altaj ulusta көzөгөly көsty kizi көp. Ol ajьldьn ьzьnаң, ancadala kizi kir-balkazьuaң arulanvaj çyrerineң volьp cat.

Altajdьn аңь, kuzь.

Altajdьn çeri elvek, vijik tuulu, kara agaştu ucun, onьn, аңь kuzь көp. Çatkan çurttьn eң ozo andajtanь tijin volor, onon vaška elik, aju, vөry andaar. Kelişkende, ucraganda, kamdu, tylky, şylyzin, toorgь, çoon-mojьn, onon-da vaška аң andaar.

Ozo Altajda ne-le аң көp volgon. Çatkan alvatь аң andajtanь aajlu-vaştu etpej, өjly-өjinde andavaj, аңдь sranaj astadьp saldь. Аң төгөөг өjinde, valazьn eecider өjinde аңньң erkek-tizinin taldavaj, atkьlap, аң өskyrvej turdьlar terezi-tygi çetken-de volzьn, çetpegn-de volzьn, өltyrir, yregiler çyrdiler. Aja tartьp, çyzyn-çyur tuzak turguzьp, carкь salьp, аңдь aaj-vaş çok өltyrir, vөryge, ijke çidirgiler turdьlar. Onьn ucun ozogьdьj yur-yur-le vazьp çurer аң emdi çok volьp çat.

Altajdьn kuzьn-da mьltьk-la adьp, tuzak-la tudьp, çumurkazьn alьp, vaza-da astadьp-ok saldьlar.

Emdigi alvatь, kijnin sananar kerek: kuştь aaj-vaş çok өltyrves, kьvas kerek, andaza, өjin bilip, andaar kerek, аңдь atsa vazьna çettirip alьp, adar kerek.

Kaan tuzьnda Altajdьң erinde atkan albatь.

Bistin Altajdьң eri elbek er, urtap atkan albatьzь deze as. Munda ozodon urtagan tьs albatьlnь kьvizi—naska-baska ьokty altaj ulus, onь kijninde telenit ulus, tivalar, bir ebeş kumandь. Өskө erden kьcip kelip, ada vergen albatь orus, rajat kazak, sojon; Өskө-de uktu ulustan eki-anьstan var-ok.

Kaan-başkaru tuzьnda Altajdьң eri—kaanьң өzezi volьp turgan; onь kaanьң kavinedi dep, ucresdenienin, vijleri başkaratan volgou. Onь ucun Altajdьң erin—„kavinet-eri“ dep ajdatan volgon.

Altajdьң erinde atkan albatьnь kaanьң yзуu-суу vijleri başkaratan.

Olor Altajdьң albatьznь uktu-ugь-la, sөokty-sөegi-le, volip, başkarьp turdьlar. Bu völygeninde 7 altaj dөcin, 2 uj volьs, 1 komdoş volьs, rajat uktu ulustьң 2-3 volьs (uprava) volgon. Orus ulus aldьnda urtagan erlerinde vojlogьnь volostogьna kirer volgon.

Dөcinnin (volьstьң) vij-sajьdь—ajzan onь volьsclarь—kaa, temci, şyleni, almanсь. ajzandardьң vazьn zasedatel dep, vij viletен.

Kaan-başkaruu antarьlar aldьnda-la Altajdьң albatьznь uktu-ugь-la vөjivej, atkan erinin aajь-la volip turar voldь.

Altajdьң albatьzь kaan-başkaru tuzьnda—neni kьvөdi—dep ajdar! Kaanьң kalapь—dep, vijler eder; onьң uuzь—dep, ajzan edip keler; alm-aksam—dep, artkanь alarga acap koşojьm edip-ok keler; kudajga andagar, kaanga vazьrьgar, vijge ukkur volьgar, ajzanьң akaruuнаң cьkragar, vajdьң kьynin andьrbagar—dep, varьp tyvinde avьs eder.

Bu kajrakandardьң oncozь—bis albataa vьjan ettirip turubьs—dezer. Ol „vьjannьң“ tyvin kьrgөzin, vijlerge aramьzьp, anaşkan vajlar maьlnьң toozьna cьkraj oьrdьlar, aktu kyci-le atkandar deze, argazь okko ede verdiler.

Avьs-la sajьttьң sagьştarь anьs.

(Куисьн).

— urtьgar sranaj orus deremne volьp kaltьr, 7-8 ьl munan ozo men munajda bir-anьs yrerimde, orus ok oşkoş edi;

emdi көрзөм, altajынаң орус көр волгоды. Бу канды ушун мунды волгон?—деп, мен тышкен аялды еезинен—Adnajdan surady.

— Ozogь altaj Cicke-Cargь emdi kajdan kelzin, Cicke-Cargь emdi sranaj orus deremne волгон emej, adьn-da orustar „Carguška“ деп, kuvulta adagyлар салдылар ijne. Altaj ulus munda as artь, orustarga çerin vladьp, өзөктің vazьna-da cьkkanь var, Çaan Cargaa-da көсіp varganь var. Tөrөл çeribis—деп, ажыvaj, bis bir-le kezek, as toolu өгөкө ulus воо отьгьp kaldьbьs—деп, Adnaj ajttь.

— Orustar munda çatkan çurttan—slerden çөpty kelip çatkan-va, alban-la, vlap kirdiler-be?—деп surady.

— Çөpti olorgo kem verzin! Eң vaşьkьda воо çadarga cөlden Lazьr деп bir orus kelip, surangan. Bis onь çuutraj салдыbьs. Eki-yc kongon kijninde vu-ok Lazьr, Mьjtunьң avьzь kozo, vaza çetti. Özөktө aяьldarga тыşpej, көndipe kederi Asьpьn-temcinin aяььna vardьlar.

Enirde—temcinin aяььnda çuunga varьgar—деп, өзөктө uluska elci keldi. Men ol kyn оору volьp, varvadьm. Kijninde ugar volzom, Lazьr Asьpьnga arakь tudьp, sьj verip (ezirigi çaandaj bergен kijninde Asьpьn uluska eki çaj, 15-pe 20-ve arьpьn vөs көrgyziьp, maktandь—deşken), avьs-la ekylep, ozo Asьpьndь sөskө kijdirip alala, kijninde, ulus çuulьp kelerde, bir çanьnan Lazьr arakь tirguzьp, suranьp turarda, vaza bir çanьnan avьs-la temci sөstөp, çөptөгилеp vererde,—Çanьs orustь çuutsa-da, kajdar—dezip, arakьdan icip алган nemeler, sөzin verup calьrlar.

Lazьr көсіp kelgen kyninde bir-de çьl өtpөdi, Lazьrdьn vaçazь kelip, vaza surandь. Avьs keldi-ok, temcinin aяььnda çuun voldь, arakь vaza cьktь.

— „Bu çakşь kizi, slerdin şkolьgarga-da volьzar, serikpegerge-de tuzazьn çettirer, vu kizini çuudar kerek“—деп, avьs ajdьp turdь.

— „Lazьrdь çuudьp aldьgar, ondo ne çaman var, çakşь orus voldь. Munь vaza çuudьp alar kerek, ol çonьnь keregine volьzar“—деп, temci ezirik uluctь çөптөp-ok turdь.

— Avьs-la temcinin sөzine kirele, vu orustь çuudьp-ok aldьbьs. Çol vaştalğan soondo, çьldьn-la orustar kelip-le turar voldь. Kezigi suranьp keler, kezigi surak çok, alban-la kelgилеp turar voldь. Temcee-le astam volьp turdь oşkoş; akca-da alьp turat oş-

koş, arakъларып-да ісір çadat. Temcee koştongon bir kezek al-taj-da ulus onоң çiizip-ok turgan volgodыj.

Adnaj бу куусындъ ajdala, toktoj vererde, men suradyн:

— Temci көчкин orustardaң arakъл ісір, karып çip turarda, воо orus көcsin деп, авьs nezin kicejt?

— Bisten—altaj ulustaң авьska көр neme çedizer emes. Ku-daj аjылдатkanda, vala krestep bergende, авьстың өskө-de izi usun altaj ulus 5-10 akca verer, orus deze, arazында 50-75 akcadaң verip turar. Опың usuң авьs orus көртөдip alарып kicevej-de kajsып деп, Adnaj ajttъ.

— Akcaa karuzыganda, авьзынып-да sajыдынып-да sagыstarъ çаныs turvaj—деp, ajdala, men çolyн алъp, atандып.

Каан-ваşkarууның şkoldоръ.

Kөzi çok kizi воjъ vaştапыр, вагыр volbos, опы kizi çediner kerek. Çol vilbes kizi çорыктагазып, оо vaşçь kerek. Neme vilbes kizi көр neme vilejin degezin, sagызып çарыдыр alajin degezin, bicikke yurener kerek. Bicik vilbes kizi karanujda oтыrgan kizi oşkoş, көzi çok kizi oşkoş.

Kандыj-да kiziniң ne-le nemeni vilejin degen кууни var, sagызып çарыдыр alajып degen кууни var. Ondыj kizi bicikke yurener kerek. Bicikke yurengen kizi çan-da vilip turar, ajдынаjып degen sözин-de çaltанvaj, ajдынар.

Çаң viler kizi kaan-vaşkarууның turguskan vijlerdin, sajыttардың, kaan-vaşkarууна кууnzegen vajlardың çамап кылыктарып ачаарып turar деп, çaltанvaj, ajдыр turar деп, kaan-vaşkarуу vilip turды, neme vilbes alvatыль vijler, çimekter, mekelep, vaşkarыp tuşarga epty volзып деп, ulustъ bicikke yurederin kicegerinen volgoj, tam tujuktар turды.

Kaan-vaşkarуу tuzында vaştамы şkoidor gorodtordo-la çаап-çаап dеremnelerde var volgon, ортон şkoldor çаап-la gorodtordo var volgon, çаау şkoldor deze teсты-teсты çаап gorodtordo, 25-ten aşpas toolu, as volgon. Bu çаап şkoldorgo volgon-tuşkan kiziniң valdarъ yurenvejten, vajlardың, vijlerdin, sajыttардың, авьstarдың-la valdarъ yureneten, koldың kyци-le çаткан ulustың valdarъ deze, vaştамы-la şkolgo yureneten. Bu vaştамы şkoldor as volgon usun, koldың kyци-le çатkандардың valdarъ көbizinde bicikke yurenvej, çyre kalatan volgon. Vaştамы şkoldordоң alvatъ çurtka tuza çok volgon.. Vaştамы şkoldordъ авьstar vaşkaratan, онып

ucun şkoldo baldardın sagъзын çarъdъr, yuretpej, kёvizinde kudajdın çanъna-la yuredeten.

Bistin-de Altajъvъsta şkoldor oncozъ avъstardın kolъnda vol-dъ. Bu şkoldordo kresty baldardъ cal-mal vicikke, too-vodolgon-go yuredeten, çе kёvizin kudajga çandaarъna, kudajga vazъrаръna, kaandъ, vijlerdi, avъstardъ kyndylejtenine yuredeten. Mundъj yuredyge turgan baldardın sagъstarъ çarъr, turarъuan volgoj, tam-la karackъlanъr turdъ.

Altajdın çerinde şkoldın yureduynen vaşka yuredu vaza var volgon. Avъstar katъyların eecidip alъr, altajdın ajъldarın kerij çortъr, uluctın krestylerin kudajga vazъrarga yuredip, krezi ço-gъna kudajdın çanъn ucurlap, kreske tyşsin dep, symelep çurdiler.

Kaan-vaşkaruu alvatъ-çurtka munan vaşka yuredu verbedi, alvatъnъn sagъзыr, çarъtrapdъ, karanujdan cъgarvaj, tudъr, neme vilbes, neme önd vos kara alvatъnъn vijler, çajzandar kъstagъlad turdъ vajlar çimektegiler çyrди.

Altaj ulustъ kanajda krestegen.

Ozo altaj ulus kres çok volgon. Kaan vaşkaruu orus çerinde çatkan alvatъlar dъ oncozyn kresty çandu edip salar degen sagъzъ-la, altajdın-da alvatъzyn krestep salar dedi. Munъn kereginde Altajga avъstar cъktъ. Avъstar kudajdın ucurъn ajdъr, altaj ulustın kam-çanъn çamandap, kresty çandъ maktap, altaj ulustъ kreske tyzerge symelep çurdiler. Kёp ujus çөpkө kirbej turarda, avъstar kreske tyşken kizee camca, ştan bergiler turdъ, uj, at sadъr alar krely akca-da bergiler turdъ. Bijler avъstarga volъzъr-ok turdъ. Kreske tyzer altaj ulus kёp volъzn dep, vijler kreske tyşken kiziden yc çыldın turkunъnda kalan alvas edip salgan volgon, çargaa kirgen kizi kreske tyşkezin, çargъzyn yep salatan volgon. Kъjtyk vajdın enezi ljt- valъk dep, uuldın vazъn temir ocok-la çara sogъr, öltyre-le, çaan çargaa kirgen volgon. Bijlerge aa-çok karъndъ vergen-de volzo. çargъzъnan ajrъlъr volvoj turdъ. Kreske tyşken kijinde-le çargъzъnan ajrъlgan. Onъn ucun— „Men çaan avъstın kres valazъ-da volzom, kudaj sagъzъma kirbejt. Me-ni avъs krestegen emes. Landşep vij krestegen emej“—den, ajda-tan. volgon.

Sranaj volbogondo, avъstar-la vijler altaj ulustъ alvadap-ta krestejten.

Altaj tiline kolışkan ɵskɵ tildin sɵstɵrin kanajda biciir.

Bis воо ęetre ermek—кишисиниң sɵstɵrin bicip turar 26 taңma yu renip aldıvıvı. Bu 26 taңma-la altaj tili-le ajtkan kanđıj-da sɵsti bicip salar. ęe emdi altaj tiline orus tiliniң, ɵske-de alvatylar-dıñ tilderiniң sɵstɵri kolıvıvıv kalganıv var volıv ęat. Bu kolıřkan sɵstɵrdin kezigin biciirge, bistiñ yu renip, algan 26 taңmada ęok taңma kerek volor.

Onđıj taңmalar 3. Aldında bistiñ yu renip algan 26 taңma kanđıj-da bicikte kɵp. Olor kɵskɵ kɵp kɵryner—kiziniң kɵzi olorgo vasyv yu renner, olor kɵp biciler,—kiziniң kolıv olordıv biciirge vasyv tazıgar. Ol taңmalar undulvas. ɵskɵ tilderdin sɵstɵri kaa-ęaa usurap turar. Onıñ usun ol sɵstɵrgɵ kirgen kozılta-taңmalardıv emdi-le, undulvas krely edip, kıvıgarıvna, biciirine yu renip alar kerek.

Vv *vıv* (B)

Sovet. Zavod. Avgust. Svoboda. Zavastovka. Kollektiv. Varřava (gorod). **Tana-Tuva. Elektri-cestvo. Avtonom. Bavar** (German ęerinde ęatkan alvatıv). **Bukva** (bicik taңma). **Vasilij. Vladimir. Savatej. Ivanov. Moskva. Rostov. Voronez.**

Bis emdi sovet-başkarulu boldıvıs. Sovetter so-
lur tudar kereginde un çok ulns çurt-sovetin çuun-
na turar ucır çok. Ulaluda tere duptaar zavod var,
Majma-Cargıcakta agaş çarar zavod var, syt-sarçu
eder zavodtor oblasta көр.

Bu ötkөн çaan çuu tuzında Savatejdiñ kyjyuzi
Ivanov Basilij dep, saldaat çarmandarga olçoolodo-
lo, Bavar çerine çattı. Çuu toktogon kijinde bir
kezek Varşavaa çadala, vaş-çyl avgust ajda çanur
keldi. Ol emdi çurt-sovetin predsdateli volur çat.

Ff *Ff* (Ф)

Fabrik. Fevral. Filipp. Sofron.

Çanalif (çanь altaj viciktös).

Flag (маань).

Manifest (başkarudın albataa bergen çaan kerektin çarь).

Front (çuulazur turgan çer).

Kofe (kararta kuurьgan arvanь, öskө-de aştın talkanь.

Онь çaj edip, icer. Kofe-agaş var. Оньн азын vaza kuurala, tal-
kan edip, çaj ordьna icer).

Fonar (salkыnga ot өсрөzin dep, çarьtkьş turguzar, şililep
çazagan kajьrcak).

Çaşturada keden sogor fabrik var.

1930 çyldьn fevral ajda Filipp-la Foma fabrik-
tyñ izine turar deşti.

Tujuk şilinin icinde kyjer elektricestvonьn odь
salkыnga өсрөs, ondьj otko fonar kerek çok.

Xx Xx (x)

Kolhoz. Sovhoz.

Вухара, Хува (кун туштик-талазьнда çаткан угъ çуук
eki alvatънынъ çeri).

Хаваровка (Ондая аймакта орус çуртту деремне).

Трахома (көстин көзөгөзи).

Холера (çугуш кыргын-кезим оору).

Лихорадка (калыгаак оору)

Сахотка (самет-оору).

**Sovet-vaşkaru alvatънынъ çadyзын çarandyrar деп,
kolxostor, sovhostor vudyrenin kiceejt,**

Emdi ook өмөлик-нөкөрликтер биригип, çаан kolxostor vudyrep kerek. Çаан kolhoz çаан маşьnalar, traktor sadьp alar kyci var. Mal-aş işti traktor-la, maşьna-la işteze, kerek vacyт vuder, iş çenil volor.

АЛТАЈ ТИЛИНЕ КОЛЫҖКАН ОРУС ТИЛДИН СӨС- ТӨРИНДЕ Ц, Щ, Я, Ю ТАВАРЫҖСА, ОЛӨР- ДЬ ÇАНАЛИФ-LA КАНАЈДА БИÇИР?

Altaj sөstөrdi biciirge 26 taңma (bukva) kerek volьp çat. Altaj tiline kolьşkan өskө tilderдин sөs-tөrin biciirge vaza 3 taңma koşkodьj kerek vol-dь. Emdi taңmalardьn oncoзь 29 voldь. Bu 29 bi-cik-taңma altajdьn çaңь biciktөs— „çanalif“ деп adaldь.

Çe altaj tiliniñ bicik-tañmalaraǵna 3 orus bukva kozylgan-da volzo, altaj tiline kolbşkan orus sөstөrdin kezigin biciirge bu 29 tañma çedişpej çat. Ol çetpes bukvalardb çañalifka neniñ ucun көcirip, koşpogon? Onbñ ucurb mundbñ. Altaj tiliniñ sөstөrin bicijten orus bukvalardb çañrtb, көcirgen ulus çañaliftbñ tañmalarbñ kancala krezi as volzbñ dep etti. Onbñ ucun bir kezек orus bukvalardb çañalifka көcirbej-de, biciir evin таар салдылар: çañalifka kirgen tañmalardañ kerekty eki tañmanbñ alb, koştoj turguzbñ salala, kbcbgar volzo, көcirbej salgan orus bukva tuñej adalb, ajдылр turar. Munajda ертеp bicigedij bukvalardb çañalifka көcireri kerek çok boldb.

T-la S-ть KOŞTOJ (ts) TURGUSSA „Ц“ BOLOR.

Konferents-çuun. (Şyylte-çuun).

Sotsbализm (Albatb-çurttbñ ortozybnda yzeri-vojlorb çimektezeteni çok volzo, kizi çaldabaj ne-le işti çañs bile ulus volbñ işter turza, kandbñ-la iş edip, tapkan nemeni menzinbej vastra çonnbñ çөzөzi edip turza, sotsbализm-çonb ol volor. Sotsbализm aajbncа çatkan çon-ulustbñ fabruk-zavodtorb, ne-le maşbnalarb, malb, izi, işter tapkanbñ ol çonnbñ çөzөzi volor, sotsbализm aajbncа çatkan çonnbñ kizizi izi-kycin bu çongо salb, bu çonnoñ albñ turgan aş-kursagbñ, kijgen kijimin, vojbnbñ çadzbñnda vaza kandbñ kerek nemeni—menii—dep ajdar ucurlu, өskө çөzө çok volor.

Алватынның мундыҗ җадызын сотсѣализм деп ајдар.

Natsьonal-ulus (Bistiң vastыra alvatyvьsta orus uktu ulustaң ɵskɵ vařka-vařka uktu ook alvatylardь natsьonal-ulus деп ајдар).

Ş-la C-ть КОŞТОЈ (şс) TURGUSSA, Щ BOLOR.

Pomeřcik (Koldың kyсi-le җаткан ulus kuldanar vajlar. Kaan vařkaru tuzьnda pomeřciktardың kolьnda syreen kɵp җer volgon, olordың izin eder syreen kɵp kul volgon. Pomeřciktardың eң җаан, oncozьnaң vaj pomeřcik—kaan volgon.

J-le A КОŞТОЈ (ja) TURZA, Я BOLOR.

Partija. Rossija, Germanija. Anglija. Japon. Japonija. Turtsija. Krestjan-ulus. Jakov.

Konferents—җуунды orustap, konferentsija деп ајдар.

Bija—Bijdiң suuzь.

Suja—Sujдың suuzь.

Ja—men-degeni.

Jasli—ɵlɵң salgьř. Enezi iřke barganda, balazьn salar turanь „kavaj-tura“ deer, emeze „jasla“ деп ајдар.

J-la U KOŞTOJ (ju) TURZA, AZYJDAGY Ю БОЛОР.

Sojuz (Союз).

Revoljutsija. (Революция).

Jug. (Юг)—kyn tyştik talazь.

Jurta. (Юрта)—altaj ajьl.

Revoljutsijanь ғыltuunda wařka-wařka uktu al-
vatьlar virigip, Sovet-wařkarulu Sotsьal-Respublik-
tardьň Sojuzь vytti.

ВІСІК-ТАҢМАНЬ ЧЫМЗАК EDER TEMDEK'.

Altaj tildinь sөstөрinde vicik-taңmalar oncozь
emeze katu ajdьlar, emeze oncozь чымзак ajdьlar.
Tyңejle: kol—kөл, kul—kыл, konok—көнөк, kur—
кыр, kos—көс.

Orus tulunde ondьj emes. Orus tilinde bir
sөstinь vikvalarь katu-da ajdьlar, чымзак-ta ajdь-
lar. Bu mundьj bolordo, altaj tilde kolьřkan orus
sөstөrdinь чымзак edip, ajdar vikvazьn wařka tem-
dekter salar kerek volьp řat.

Ol temdek muudьj '. Bu temdekti чымзак
edip ajdar vikvanь eecij turguzar (l', s').

Bol'nitsa. Kul'tura. Bol'řevik. Bu sөstөrdinь „l“
vikvazьn чымзак ajdar.

Men'řevik. Bu sөstinь „n“ vikvazьn чымзак
ajdar.

SOTSİYALİZM ÜCÜN TURUŞKAN PARTİYANIN REVOLJÜTSİYİ-ÇÖLÜ

ROSSİYANIN ALBATIYIZ REVOLJÜTSİYİDİ ÖZÜ KANAYDA ÇATKAN.

Revoljütsiyadan özü Rossiyanın albatı-çurtın vaj kapitalistlar, sağıt vijler başkarıp turgan. Bu başkarucılardıñ en çaan vajı, en çaan viji kaan volgon. Fabrik-zavodtor burzuj-kapitalistardıñ kolında, çerdin taldama çakşız, ağıştın kövizi pomeşiktardıñ, serikpelerdin, monastırıldıñ kolında volgon.

Fabrik-zavodtoro iştep turgan işmekcilerdin çaly öjinen ötkyre kicinek, iş-kyni deze çaan volgon, oo yzeri işmekcinin izinde kandıj-la bir kicinek tutak var volzo, oo çaan ştrap salatan. Onın ucun işmekcinin iştep alğan çal-akcazı kijim-kursagına çetpej turdı, işmekci istegen eezine alınga kirip turdı, varıp tıvinde işmekci vaj kapitaliska çalyar-vazıyar kul volıp çırdı.

Mal-aş izin edip turgan krestjan ulustın çadıız baza syreen koomoj volgon. Krestjandardıñ çeri as volgon ucun, olör çerdi pomeşiktardan çaan çal verip, emeze köp iş iştep berer volıp, erentke alıp turdılar. Çe erentke alğan çer krestjandarga tuzalu volvoj turdı. As çerge iştep tapkan as-ok volıp turdı; İkursagına, kijimine-de kövizinde çetpej turarda, çerdin erent-çaly krestjandar eki-çany malın sadıp, tölöp turdılar, emeze pomeşiktın izin iştep verip turdılar, çerdin erent-çaly çaan volgon ucun, bu-da çetpej turdı.—Krestjandar çaantajın pomeşiktarga alımdı volıp çırdiler. Varıp-tıvinde krestjandardıñ kövizi çeri-de çok, mal-da çok, çaantajın pomeşiktardıñ-la izin iştep turar voldılar—pomeşiktarga çaantajın çimektedip turar çalçylar volıp çırdiler.

Pomeşiktar krestjandardь tonop turarga kaan-vaşkaruuzь тып volьсть. Krestjandarga kalan-çuuşть aaj-vaş çok salьp ijerde, onьң akcaзып krestjandar pomeşiktardaң-ok algadyj volgon. Boo yzeri çeri çok, çeri as krestjan ulustьң eki-çaпыс мальң odor çeri vaza çok volgon. Onьң ucun krestjandardьң маль çajьда çaantaжьп армаксаа, емеze кавьруга turgadyj voldon. Bu mal ulam saжьп pomeşiktardьң aзып, өлөнип çip, tepsep turar, pomeşiktar ol maldь tudьp, vojlorьна aльp çadar. Munañ ulam çargь volor, bu çargьда, kacan-da volzo, pomeşik aktu volor. krestjan vurulu volor.

Argazь çogьна çetken krestjandar pomeşiktardь өştөр, şok-toğьлар, pomeşiktardьң aзып, өлөнип malga çidirip, tepsedip turdьлар, aжь-çurтьп өrtөгилер, arasyndala tyjmeen edip, vojlorьп-da өltyrgилер salьp turdьлар. Mundьj volgondo, pomeşiktardьң komьdal-suragь-la saldaattu vijler kelip, krestjandardь aaj-vaş cьvьktar, kamcьлар, mьlтьk-la atкьлар salatan volgon, көp ulustь çargьлар tyjmelep vazь-la ijeten volgon, çurтьнда artkandarьна көp төlu salatan voldon.

Pomeşiktaga çimektedip, kьstadьp, kьjnadьp, argazь çogьна çetken krestjandardьң ook-ta, çaan-da tyjmeenderi көp-te volgon volzo, kaan-vaşkaruu vojьпң ceryuzi-le ol tyjmeenderdi vazьp salьp turdь, vaşka-vaşka çerde vөлuktenip tyjmegeп krestjandar kaannьң ceryuzine cьdap volvoj turdьлар, oo yzeri krestjandar çaпыс-la pomeşiktandь өştөгилер turdьлар, krestjandardьң cьп өstyу-kaan-vaşkaruuzь volьp turganьп olor vilvij turdьлар, olor onь çartap volvoj turdьлар, tyjmezip turьp cьksa-da, vaştanьp volvoj turdьлар.

Krestjandardьң bu kereginde olorgo vaşcь kerek volgon. Soondo mundьj vaşcь tavьldь.

Ol vaşcь—işmekci ulus voldь.

İŞMEKCI ULUS KAPITALISTAR-LA ÇEŇİZİP TARTьZAR BOLDь.

İşmekciler kapitalistarga çimektedip, kьstadьp, uur işke vas-tyьp, cьдавazьна çetti. Bir fabrikтьң işmekcileri vaza bir fabrik-тьң işmekcileri-le çөптөzip, symelezip aльp, zavastovka vudyrip turar voldь. Olor iştiң kynin kьskartьp alarьп, çal-akcaзып koş-

тырлар аларын, çалды акса-ла төлөр турзын деп едерин, çал-аксаңь ezily kynderden өткырвей төлөр турсын деп едерин кичеер турдылар. Фабриктардын еелери çөркө кирбегенде ишмекчилер изин токтодыр салыр турдылар. Sranaj өштөзип келгенде, аразында фабриктын ма-şьналарын оодыр, угер-те салатан болгон.

Çе еки-çaңьс фабрик-zavodтын ишмекчилеринин завастовкаларыннан неме волвој турды. Mundьj ook завастовкаларды капиталистар ка-аньн политсиязы, saldaattarь azra vazьp салыр турдылар.

Zavastovkolor turgan ишмекчилерди, капиталистар фабрик-zavodton сыгара сырып, иш çок etkilep турды, капиталистарга вользыр, каан-ваşkarуны ишмекчилерди камсылар, тырмелер, завастовканын ваş-сыларын өлтырып, вазь-ла ијир, оной-да ваşка, ne-le вольр, кьнпар турды. Ишмекчи улусть şьралар турганьнда çаңьс фабрик-zavodtor-дын еелери—капиталистар бургулу вольр турган емес, кааньн ваş-каруунда-да çаан бургу бар деп, ең ваşкьда ишмекчилердин ваş-сыларь, онын кийинде ваstra-да ишмекчилер сананыр турар boldь. Munaj ulam—капиталистар-ла çенизери çенил волзын degezин, каан ваşkarуун çок edin салар керек деп турар sagьş vaza бар boldь.

Каан ваşkarуузы капиталистардын усун турузыр, ишмекчилерди, ne-le вольр, кьнпар-та турган волзо, ишмекчилердин завастовкаларь там көптөр турды, ишмекчилердин каан-ваşkarууна өшту вольр турарь тыр турды, revoljutsija выдугвей çадарга волвој волгонь çartalьр турды. 1900 çьлдан вери ишмекчилердин тыжмеени там-ла тыр турар boldь, „Каан-ваşkarуузы керек çок!“ деп ајдларь көр boldь.

ИШМЕКЧИ УЛУСТЫН ПАРТИЈАЗЫ БАШТАЛЫР, БҮТКЕНИ.

Ишмекчилердин капиталистар-ла тартьзар керегин ишмекчилердин билер sagьştularь ваштап турган волгон, олордын бу изине ишмекчилерге кунзеп турган çаан бичик-биликту улус киризип, вользыр турды. Ишмекчилер капиталистар-ла, каан-ваşkarуузы-ла тартьзар керегине oncoзы бирикпезе, керек бутпей турар деп, ишмекчилердин ваş-сыларь çарт билip турды. Онын усун олоr кайда-ла фабрик-zavodtu çерде ишмекчи улусть revoljutsija едер керегине бириктирип, ишмекчилердин крузокторын выдурip турдылар 1890-95 çьлдarda mundьj крузоктор çаан-чаан gorodтордын oncoзында бар волгон. ОI

tuzında Peterburgtın onduj kruzoktorдын viryuzinde ciit caştu, caan sagıştu kizinin revoljutsioner, volor adь cыгьр turdь. Bú V. J. Lenin bolgon.

V. J. Lenin işmekci ulustь viriktirerin syreen kiceep turdь. Ol Peterburgtın işmekci-kruzoktorın oncozın cañsь organizatsija edip, viriktirip saldь. Bu organizatsija (onь soondo, Lenindь kaan-başkaruu tyrmelegen kijninde „İşmekci ulustын keregi ucun turuzar Sojuz“ dep, adagan volgon) işmekci-kruzoktorın viriktirip işmekcilerdin partijazın vudyrege kiceedi. İşmekci ulustын partijazın vudyrip alьp, bu partija işmekci ulustь, işmekci ulus azra krestjan ulustь kaan-başkaruun çok edip salьp, kapitalistardь cыгьр salьp, sotsьalizm vudyrerine baştap turzın-dep Lenin yuredip turgan voldon.

İşmekci ulus ucun turuzar Sojustar başka-başka goródtordo vudip, көптөгөн kijninde, bu Sojustardь cañsь partija edip, viriktirip salar deşti.

İŞMEKCI PARTIJANЫŇ BAŞTAPKЬ GUUNЬ.

1898 cыlda bu Sojustar cıun etti. Ol cıunнын şuylte-çövinen mundьj manifest-çar cыktь: „partijanь eñ caan ucurlu keregi—sotsьalizm vudyrerі volor, onь kereginde en ozo kaan-başkaruun çok edip salar kerek. Munь oncozın işmekci-alvatь voљьнын idezi-le vudyrip salar“.

İŞMEKCI-PARTIJANЫŇ 2-ci ÇUUNЬ.

Partijanь 1-кь cıunьnan 5 cыl өtkөн kijninde, 1903 cыlda partija ekincizin cıuldь.

Bu 2-ci cıuunda partijanь programmazь çөptöldi.

Bu-ok cıuunda partijada turgan ulustын sagıştarь eki başka völynip turganь bildirdi.

Partijanь programmazын, ustavын çaradьp, çөптөp-le turgan kizi partijanь cleni volor emes, partijanь programmazын, ustavын çөптөp, onь çakaruuun cek vudyrip, partijanь kandь-la, organizatsijalarьнын izin kyьşpaj, çaltanvaj vudyrip turar kizi partijanь cleni volor ucurlu-dep Lenin ajdьp turarda, Maratov, onь çaratpadь. Programmanь, ustavtь çaradьp, partijanь organizatsijazında işteveze-de partijanь cleni volorьna kem çok-dep,

Martov ajdър турдь. Муньн шыльтези мундь: Lenin—partijanьн cleni cek, partijaga ukkur, kerek ederine kiceemkej, çaltanvas ulus volзьн, çаныс-la воьньн keregin kiceer, korkьнсаак, аңсадала бурзуйлarga куунзеп турар, изенбегедий улусть partijaga çуутпас kerek-dep турарда, Martov—partijada çаравас улуска—бурзуйлarga куунды бичик-биликты улуска partijanьн ezigin çаан асьр бергедий сағышту воьр турдь.

Lenin ваштаган воьк ulus—kaанньн ваşkaruun çок ederine, бурзуйлардь çенир заларьна ишмекчилер крестжан улуска биригер kerek-ишмекчи-le крестжандардьн союзьн вудыrer kerek-dep турарда, Martov ваштаган ulus-kрестжан ulus бичик билес, neme ондовос, бир-de kerekke çаравас, олорго izenerge volbos den, каан-ваşkaruun аңтарьр salala, бурзуйлар-la ерту-çөпту çадар kerek-dep турдьлар.

Бу çуунда Lenin ваштаган улустьн тоозь көр (çаан) volгон ucun olordь „vol'ševik“ деп adагыладь; Martovть eecigen улустьн тоозь ас (kicy) volгон ucun, olrdь „men'ševik“ деп adагылап салган.

1905 ÇЫЛДЫҢ REVOLJUTSIJAZЬ.

Orus каан-la Japon—kaан çуулазьр турдьлар.

Çууга çаксыраган orus алватьньн çадьзь өјинең өtkyre коомој воьр турдь. Ишмекчи улустьн каан-ваşkaruuna кьја көрөри көптөди. Revoljutsija ваštalar өји çедип kelgenin 1905 çылдьн базалганьнда көр kizi водор турдь. Revoljutsijanьн ваštalarьн каан-ваşkaruузь воь мендедип салдь.

Peterburgтьн алватьзь çаксырајла, kaаннаң, воьш сугаар kerek dedi. Kaан slerge воьш бервес, камсь берер, мыльктын огьн берер, kaаннаң воьш сугар barganca, kaандь ширезинең антара tartar kerek, каан-ваşkaruузьн çок edip salar kerek—dep, vol'ševiktardьн sözин ukpaj, январдьн 9-сь кунинде аа-çок көр ulus каан-өргөөзине ваštаньр вардь. Бу barganь алвать каан-өргөөзине çetpedi, kaанньн, бурзуйлардьн кударь ол bargan улусть адыр, камсь-la согьр, toskьрп салдь.

Aktu алватьньн капь төгылди. Kaanga, каан-ваşkaruуна vaza izeneri çок, olordon ер-çөр-le neme альр volbos турь—dep, ишмекчилер турьр ськть.

REVOLJUTSIJA BAŞTALDÛ.

Ol-ok kyn Peterburgtın işmekcileri gorodtın oromdorъ sajnı udirımtga şiveeler çazagълar, kaannın politsijazъ-la. saldaattarъ-la sogъza verdiler.

Peterburgtın işmekcilerin eesij Moskvanın, øskø-de gorodtordın işmekcileri kødirildi, soңında køp krestjan ulus pomeşciktardın çerin blaazъr, tyjmeşti-ok.

1905 çyldın revoljutsijazъ tuzunda alvatının kanъ køp tøgylди. Kaan-başkaruuzъ en ozo Peterburgtın işmekcilerinin tyjmeenin vazъr salala, Moskva-la øskø gorodtordın işmekcilerinin tyjmeenderin vazъr saldъ. Bu sogъşka işmekcilerdin revoljutsija baştagan ulustan syreen køp ulus øldi, onon køp ulus tyrmee kirdi, vazъ-la vardъ. Krestjan ulus tyjmegen çerlerge saldaattar varъr, vaza køp ulus øltyrip, tudъr, kьjnap salgan volgon.

İşmekciler-de, krestjandar-da revoljutsijaga ozolu-sondu kirişken volgonınan ulam 1905 çyldın revoljutsijazъ kaannın saldaat ceryzine cъдавадъ, kaan-başkaruun antarъr volvodъ. Revoljutsija-dan korkъgan ajas kaan-başkaruunın vergen дума-da pomeşciktar-la burzujlardın kolъna kirdi.

PARTIJANЫN 3-ci, 4-ci, 5-ci ÇUUNDARЪ.

Revoljutsija baştalgan 1905 çylda partijanın 3-ci çuunına men'şeviktar kirişpedi. Bol'şeviktar bu çuunda revoljutsija keregin kanajda budurer, kanajda tьндar деп, şyuştiler. 4-ci çuunda (1906 ç.) kelgen ulustın køvizi men'şeviktar volgon ucun, bu çuunda revoljutsijaga çaan tuzalu volor kerek vьtpedi. 1907 çylda 7-ci çuun volgon. Bu çuun—revoljutsija keregin kandьj-da alvatlardın ceryynın ortozьna øtkyrip turarın tьn kiceer kerek, partija işmekcilerdin sojustarının izin başkarъr turarın tьндar kerek деп turdъ.

Bu çuunda bol'şevikter-le men'şevikterdin çolъ sranaj başka volgonъ çart bildirdi. Lenin baştagan bol'şevikter voъьnın çolъ-la aktu kyci-le çatkandardъ Oktjabrdın Ulu revoljutsijazьna çettirip kelerde, men'şevikter emdigе çetre burzujlardın oozьn karaganca, oтъьr kaldьlar.

KAAN-BURZUJ BAŞKARULARDЫŇ ÇUULAŞKANЫŇ BOL'ŞEVIKTER ÇARATPAJ TURDЫ.

Çы еесиж ваза çылар өдир турды. İşmekçi ulus çылдан-çылга кыс альпыр турдылар..

1914 çыlda каан-бурзуй başkarular German çırtь-la çuu baş-tady. Bu çuudan ulam men'şevikter-le vol'şevikterdin sağıstarь başka voldь. Çuuga kirgen kazь-la oroон-албатылардын мен'şevik-teri војьпын başkarularына вољзыр турдылар. İşmekçiler војьпын çuu-keregine вољзыр турар керек деп, çuuga kerekty ne-le ne-meni kiceep işter berer керек деп, olor işmekçilerdi sөstөгiler turarda, Lenin baştagan vol'şevikter — çuu керек çok, çuuga kirgen oroondordьň işmekçileri çuu-sogьşka kerekty ne-le nemeni işter, vudyrerin toktodьp, војлогьпын başkarularыпын çuulazar кыçın çok edip, çuудь toktodorьп kiceep turзып — деп, çөптөp, çarlap турдылар.

FEVRALDЫŇ REVOLJUTSIJAZь.

Çuuga, acanaa saksьrgan albatь sraңaj yrelerine çetti. Çuu-sogьş toktovos volordo, başkarucьlar aştь alбатаa çetpes-çetpes берip турган volordo, orus çırtтьп işmekçileri — çuu-sogьştь tokto-dьp salar керек деп, başkarucьlaf alбатаa aştь futatpaj берip турзып деп, тyjтep тура vardьлар.

— Каан-başkaruun antargan kijninde-le, çuu-sogьş toktoor-dep, vol'şevikter işmekçilege çaantajьп ajдыр турдылар. Çuуда турган çery işmekçilerdin тyjmeenine birikken kijninde 1917 çыlda каан şireezinen çьгьды каан-başkaruuzь antarьлды. 1917 çыlda çaskьda пөк. Lenin — „başkaru keregin sovetterdin коьна берer керек“ — деп, ajtkan-da volzo, кааннын коьнаң сууга sogьлган başkarудь бурзуйлар војлогьпын коьна, ozo азыпыр, альр ijdiler.

Burzuj-başkaru — çuu-sogьştь, çarmandardь çenvejince, toktot pos-dep турды.

1917 çыlda vol'şevik-partijanьп 6-сь çuунында — başkaru-keregin бурзуйлардын коьнаң alala, sovetterdin коьна берip salar-dep, çөp vytti.

OKTJABRDЫN REVOLJUTSIAZY.

1917 ғылда Октябрдың 25 күнінде (емді ол күн ноябрдың 7-сі күніне келізіп қат) болшевиктерге бастадыр, ішмекшілер-ле салдааттар башқару-керегін буржуялардың қолынан суура соғыр алыр, оны советтердың қолына беріп салдылар. Ол-ок күнде Советтердің Цунь Алваты Комиссарлардың Советін тутты. Бу Советтин председателіне V. I. Ленинді тудыр салды.

Бу күннен бастап алваты-құртывыстың қаны құгым-қадзы басталды. Октябрдың Революциясының күні біске ұлу күнібіс болор.

SOVET-BAŞKARUDЫN EN OZO BYDYRGEN IZI.

Октябр—революциясының аргазында буткен Совет-Башқару-вья ең озо қаксыраған алватына амыр берерін кіседі, қери чок отырган крестян улуска қер берер деді, башка-башка уaktu национал алватылардың правазын тунейлеп шалды.

Совет-Башқару—қуу-соғысты токтодор керек-деп, қуулазыр турған алватылардың башқаруларына қысты-қар салды. Ол-ок тарында—соғысты токтодыр салзын-деп, орус, серууне қақару берді.

1914 ғылда орус қаан-ла қөрке кірген государстволор қуу-соғысты токтодорго қөвін берей саларда, Совет-Башқару қууласпас болыр, Германия-ла алднан қөр едіп салды.

Ромешиктердің қолында турған қерді, қаанның, қаан уaktu сайыттардың қолында турған қерді, серікпелердің, монастырлардың қерун крестян улустың қолына беріп салды.

Қаан-башқару тизында бир сырен қаман бар болгон—башка-башка уaktu алватылардың правалары қаанду-кісінекту болгон. Совет-Башқару онды қаманды чок едіп салды—Россияның қери құртында қатқан канды-да аaktu алватылардың оңозының правазын туней едіп салды.

Совет-Башқарудың законь-ла башка-башка национал-алватыларды биріктірген Совет-Сотсъял-Республиктардың Сојузы бутті.

Совет-Башқару ең-ле бастарқы ізін ішмекшінің, крестяндардың шоктуу-ла, орто-кустыуның, канды-ла национал-алватылардың аaktu-күсі-ле қатқандарының құгым-қадзын қаңыртағына, қарандырағына баштандырды, сотсъялизм бudyреріне қол асыр берді.

REVOLJUTSIJA NATSÛONAL-ALBATYLARGA NE ARGA BERDİ?

Kaap-vaşkaru tuzında Rossijanıñ çerinde çurtap çatkan vaşka-vaşka natsÛonal-alvatylardıñ eñ çaap pravalu ulus—orus ulus bolgon. Orus ulustı „tös alvatı“ dep ajdatan. Orustan vaşka uktu natsÛonal-alvatylardıñ vijler, vajlar vazıpsıyktar, „ınorodets“ (vaşka uktu) dep ajdatan. Natsional-alvatylardıñ pravaları kicu bolgon. Kıp natsÛonal-alvatylardıñ kuci ujan volzın-dep, kaap vaşkaruu natsÛonal-alvatylardıñ yzeri-vojlorgın sağyştıgır turdı, kuci ujan bolgon alvatıñ vijler azra çurttıñ vojnıñ vajlar azra, kudaj-çañnıñ vaşcılar azra aktu kuci-le çatkandardıñ kaap-vaşkaru vojnıñ kolında vek tudır turdı, kalan-çuuş-dep, ulustıñ tapkanın alıp turdı. Natsional-alvatylardıñ çadıznı çarandıgarnıñ sranaj kiceveje turdı.

Orus vijlerge, vajlorgın vajlarnı, moldolorgın, namalarnı, kamdarnı, çarlıkcılarnı vijledip, çimekteyip çatkan koldın kuci-le çatkan alvatylardıñ çadıznı sügeep koomoj bolgon. Anca dala uñ ulustıñ çurımı çudek bolgon. Bicik-biligi çok alvatylardıñ uñ ulustar kizee vodolbos bolgon, çuzun-çuyr vajlanar, çandanar kıp, izi uır uñ ulustıñ çurım çadıznı kul çadıznı tuñej bolgon.

Revoljutsija muñnı oncozıp çok edip saldı. Kandj-da alvatı-orus, evrej, kazak, tatar, şor, xakass, altaj-oncozı tuñej pravalu völdı. Kandj-da alvatı vojnı vaşkarıñnı çadar, vojnıñ çadıznı vojnı vilinnip, çañrtıp çadar ucurlu völdı. Revoljutsijanıñ şıtuunda aldın vaşkarıñ respubliktar vytti. Çe bu respubliklardıñ aktu kuci-le çatkan alvatıznı vajlardı vazır vergen, aktu kuci-le çatkandardı ködyrip turgan. Partijanıñ vudyrgen Sovet-vaşkaruınan ajrlvadı, oncozı birigip, Sotsyalizm vudyrer Sovet-vaşkarulu Respubliklardıñ Sojuzın vudyrdiler. Bu Sojuzın Sovet-vaşkaruu çaka-çurt ook natsÛonal-alvatılar vojlorgın çadıznı çañrtıp, çarandıgarnı keregin vojlorgı vaştanıp vudyrip turzın dep, aldın vaşkarıñ (avtonom) ovlastar vudyrdi.

Kapitalistarga, koçojmdarga, ne-le çimekcilerge volzır turgan kaap-vaşkaruzın antargan Oktjabrdıñ ulu Revoljutsijanıñ şıtuunda, vaşka-vaşka uktu alvatylardı biriktirgen, Sojuz vudyrip vergen, onco ulustıñ pravazın tuñej etken, natsÛonal-uj ulustı

kul volorьnan ajьgan, çimekci vajlardь vazьp turar, çoktularga, koldьn aktu kyci-le çadьzn çanьrtьp, çarandьrar Sovet-başkaru vudyrip bergen Partijanьn şьltuunda bistin Altajьььsta Ojrot Avtonom-Ovlas bytti.

ÇANЬ BYTKEN SOVET-BAŞKARUDЬN ӨŞTYLERI KӨP BOLDЬ.

Oktjavrdьn revoljutsijazь başkaru-keregin burzujlardьn, kapitalistardьn, romеşciktardьn kolьnan suura sogьp ijerde, olor başkaru-keregin vlaaаьp, revoljutsijanьn cьn çolьn çartagalak, Sovet-Başkarudьn iziniç aajьna, çakşь cьkkalak saldaattardь, krestjandardь symelep aьp, Sovet-Başkarudь antararga syreen albadandьlar. Kontr-revoljutsija anda-munda vazьn kedyrip turdь. Ancadala kьp-cьgьş taalazьnan Sibirden Kolcak, kьp-tuştik talazьnan Denikin, Petrogradьn çanьnda Judenic çyzьp çuur ulustar (kovizinde vaj ulus) cery vudyrip aьp, Sovet-Başkarudь araadap kelerde, bulardьn oncozь-la tartьzarga kyc-boldь.

Çe bu kontr-revoljutsija-la tartьzarga kyc-te volgon volzo, Sovet-Başkarudьn çanь vudyrip algan Kьzьl-cerydin, revoljutsijanьn vaştagan, onь vudyrgen işmekci ulustьn kyci-le, aktu kyci-le çaikar krestjan ulustьn ortozьnan cьkkan partizandardьn volьzь-la Sovet-Başkaru өştylerin çenip, vazьp, saldь. En kalganьnda Kьp vadar talazьnda көp cery çuur aьp, kaan başkaruun ojto çandьgьp alar dep kelgen Vrangeldi Kьzьl cery toskьgьp-ok saldь.

Rossijanьn çurtь sovet-başkarulu volgonьn burzuj başkalular çaratraj turdь. Ancadala Anglija, Frantsija, Pol'sa Sovet-Başkarudьn sranaj көrbөs volgon. Bistin çutььььsta başkaru-keregin burzuj-kapitalistardьn kolьna verip salar sagьştu, kaan başkaruun ojto çandьgьp alar sagьştu vijlerge olor syreen volьştьlar. Bu vijlerge olor akca-da verdi, mьjтьk, ok-taарь, kijim, azьk-tylyk—munьn oncozьn Anglija-la Frantsija kьskanvaj verip turdьlar. Ol-da neme volvodь. Partija-la Sovet-Başkaru өştylerin çenip salьp, alvatь-çurtka tuzalu keregin Leninga vaştadьp көndiktirip turdь.

ӨШTYLER SOVET-BAŞKARUDЫN IZIN TUJUK- TAP TURDYLAR.

Başka-başka oroondordyň burzujlary, kapitalistary orus bijlerdi kökydip, Sovet-Başkaruuna tgyňlyk bolvoj salgan kijninde Sovet-Başkarudyň ne-le izi-keregin tujuktap turar boldy. Olor oncoz Sovet-Başkaru-la sadu etpes, tovar, akca verbes dep, symelezip aldy. Burzujlardyň bu klylyk Sovet-çurtyna syreen çaman boldy. Çuu tuzynda, tyjmeen tuzynda vistin fabrik-zavodtorovyň syreen yrelip kalgan, mal-aş astap vargan. Fabrik-zavodtorgo kerekty ne-le neme, işmekçi ulustyň kursagyna kerekty aş çedişpej turdy, mal-aş izi-le çatkan alvaty-çurtka vös, temir maşynalar öskö-de tovarlar baza çetpej turdy. Fabrik-zavodtordyň izine kerekty nemeni, işmekçi ulustyň kursagyna kerekty aşty mal-aş izi-le çatkan krestjan ulustan, ancadala vaj krestjandardan algady boldy. Sovet-başkarudy aldnda-da çaratpaj turgan kulak-vajlardyň azlyk malyn alyp turar bolgon kijninde tam öçöştiler, orto-kycty krestjandar asylyk-ok turdy, arazynda deremneniň çoktulary-da vajlarga koştonylyk turdy. Mundy ulus Sovet-Başkarudyň ne-le izi-keregin tujuktap, tutady turdy.

Muny oncozlyk vodop salyp, Sovet-Başkaru deremne-çurttyň çoktularyň kulak-vajlardyň kolyň ajlyk alyp, orto-kycty krestjandardyň saglyk vojna eniltip alyp, işmekçi-le olordy ortozynda sojuz vudyrip salyp, bu sojusty kulak-vajlarga udurlaştlyk, vajlardyň kycin vazyp salar—dedi.

SOVET-BAŞKARUDЫN IZI KÖNYGIP TURDY.

Çuu-cak toktogon kijninde, kontr-revoljutsijany vazyp salgan kijninde Partija-la Sovet-başkaru vojnyň ne-le izi-keregin alvaty-çurttyň çadylyk çazandylyk, önzidip salaryna vaşandylyk turdy.

Alvaty-çurtka en ozo çyzyn-çuyr tovarlar, temir, maşynalar kerek volyp turdy—Sovet-başkaru çuu-cak tuzynda yrelgen fabrik-zavodtordy çaplyk, çaplyk fabrik-zavodtor turguzaryň kiceedi. Fabrik-zavodtordyň izine turgan işmekçilerge aş-kursak köp kerek boldy—Sovet-başkaru deremne-çurttyň mal-aş izin çarandylyk, ulylyk kiceedi. Mal-aş iştiň kirelzezin çaan eder kerek boldy. Aldy-aldyňan çatkan ökö öjlydardyň ook mal-aş iziniň kirelzezi

kacan-da volzo, as volotonъn Sovet-başkaru vilip turdъ, onъn ucun ook mal-aş işti biriktirip emelik-nökərlikter, kollektivtar, kommunalar, kolxstor vudyrip, turar kerek dedi, oo yzeri gosudarstvонъn kolъnda turgan sovxostor vudyrip turar völdъ.

Kandъj-da iş çenil volzъn, vasyт vudyip turzъn dep, alvatъnъn ne-le izin işteerge көp, çaan, çakşь maşьnalar сыgarъp turar völdъ, bu maşьnalardъn izine otъn, suudъn, elektricestvонъn kycin salъp turarъn eptep saldъ.

Kandъj-da iş-kerek ederine kizinin çarъk sagъzъ kerek kizinin bileri kerek. Partija-la Sovet-başkaru munъ-da unduvadъ. Alvatъ-çurttъn biçik-biligin көdyrer, sagъzъn çarъdar çyzun-çuyr көp şkol turgustъ.

Alvatъ-çurttъn çadъzъn çapъrtъp çarandъrarъn, ne-le iş-kerek vudyrerin, başkaru keregin Kommunist-Partijazъ alvatъnъn voşьnъn kolъna verip salъp, bu alvatъnъ Leninin çolъnan kъjdyrvaј, sotsьalizm vudyrerine emdige çetre baştar turъ.

SOVET-BAŞKARU PROMЫŞLENNOSTЫN İZİ-KEREGİN TЫŇDЫP TURDЫ.

Fabrik-zavodtordъn, öskө-de promыşlennostъn izi-keregi çaranъp tьnpъr turar volzo, alvatъ-çurttъn mal-aş izi tьnpъr turar, aјьl-çurtъ önzip turar, çyrym-çadъzъ çaranъp turar.

Kaan-başkaru tuzъnda bistin fabrik-zavodtorъbъs as volgon. Tovardъn көvizi, ne-le maşьnalar vastra oncozъ başka oroondor-doң kelip turgan. Çuu tuzъnda revoljutsia tuzъnda bu-da fabrik-zavodtor yrelip kaldъ, burzuj başkarulu alvatъ-çurttardan biske tovarlar, maşьnalar kelbeј turdъ. Alvatъ-çurtka çyzun-çuyr tovarlar kerek völdъ, mal-aşьn izine көp maşьnalar kerek völdъ. Munъn ucun Partija-la Sovet-başkaru eң ozo eski fabrik-zavodtordъ çapъrtъp, çanъ fabrik-zavodtor turguzъp, onon-da başka ne-le volъp, promыşlennostъn izin tьndarъn kiceedi.

„Kapitalistarga çedizip, kapitalistardъn aldъna kirip alar kerek“ — dep, Partijanъn 15-ci çuunъ mundъj, ucury çaan çakaaru — çakъlta verdi.

Bu ucurlu çakaaru aajьnca Sovet-başkaru çanъs-la tovar, temir edip сыgarar fabrik-zavodtor vudyrip turar volgon emes, emdi bistin çurtъbъsta mal-aş izine kerekty kandъj-la maşьnalar

çazap, сьгарар zavodtor, fabriktar byder boldь, бу zavodtordьn, fabrikardьn içinde işter turar maşьnalardь војьвьстьn-ok fabrik-zavodtorьвьs bydyrip verip turar.

Bistin fabrik-zavodtorьвьs özip, көптөр-te turza, alvatь-çurtka tovar, çedişpej çat. Ol nenin ucun mundьj deze? Bistin alvatь-vьstьn özip turganь тыn, oo yzeri emdigi alvatь tovardь көp kerekcip, көp alьp turar boldь. Alvatь-çurttyн kerekcip turgan tovarlarьn çetkil edip сьгарарьna emdi-de көp fabrik-zavodtor bydyrer kerek.

PROMьŞLENNSTьN İZİN TьNьDARьNA MAL-AŞ İZİN TьNьDьP SALAR KEREK.

„Deremne-çurttyн mal-aş izin көdyrip, тьньдьp salar kerek“ —der, Partijanьn 15-ci çuunь çakaaru-çakьlta vaza verdi.

Fabrik-zavodtorьвьs көптөр, çaandap turarda, olordьn izine turgan işmekci ulus vaza көp-ok volьp çat, көp uluska көp aş-kursak kerek. Fabrik-zavodtor көптөр, çaandap turarda, olordьn izine mal-aş izinen cijge bydip сьkkan neme (tere-ters, tyk, kydeli, onon-da öskөzi) көp-ok kerek volьp çat.

Aş көp volьznьn der, fabrik-zavodtordьn izine kerekty ne-le neme көp volьznьn der, mal-aş izin kanajda тьньdar, kanajda çarandьrar?

Aldь-aldьnan çanьskaandra işter çadar өrөkө ulustьn mal-aş izi çaan volьbos. Ook mal-aş işty өrөkө-ajьl aldьnan çakşь maşьnalar alьp, işteer argazь çok maşьnalardь sadьp alarga сьdalь-da çetpes, çaan maşьnalar-la as tolu ulus işteerge volьbos. Aldьnan işty kizi malьn-da vacyн çarandьгьp volьbos: maldьn ugьn çarandьrar degen kizi malьna çakşь uktu maldьn erkeкterin salar kerek, çe öndьj maldьn vaazь çaan ucun, çanьs kizi onь sadьp alarga сьdavas. Çakşь uktu maldь, çakşь azral verip, çakşь сьlu kazaganga tudar kerek. Çakşь сьlu kazagan çazaarga çanьs kizee vaza kyс volor.

Munьn argazь kajda?

Munьn argazь өmөly işte—kollektivta, kolxosto. Munьn kereginde Partijanьn 15-ci çuunь mundьj ucurlu çakaaru verdi:

mal-aş izi-le çatkan alvatъ-çurttъ өмөлик-нөкөрликтерге бириктирип, ook kollektivtardъ бириктирип, чаан kolxostor vudyrip, deremne çurttъn mal-aş izin көдырип, тьньдьр salar kerek—dedi.

PROMЫШLENNOSTЬN IZI KEREĞI ÖZİP, ÇARANЬP TURGAN-BA?

Partijanьn 15-ci çuunьnьn çakaaru—çakьltazьn Sovet-başkaru vudyrerin kiceer turdъ. Sovet-başkarudьn kiceemeldy izinin şьl-tuunda eskirgen, yrelgen fabrik-zavodtor çañьr turь, çañь fabrik-zavodtor çьldьn saьn, көптөр turь. 1926/27 çьlda bistin fabrik-zavodtorьvьs tovardъ 14 milliard 138 million salkovojdьn vodolьna сьgargan volgon. 1927/28 çьlda ol 16 milliard 528 million salkovojdьn vodolьna çetti. 1928/29 çьlda deze 19 milliard 40 million salkovojdьn vodolьna çeder voldъ.

Mal-aş izine kerekty maşьnalar сьgararьn fabrik-zavodtor çьldьn saьn көптөдip-ok turь. 1926/27 çьlda mal-aş iştin maşьnalarьn 93 millionьnьn vodolьna сьgargan 1928/29 çьlda 190 million salkovojdьn vodolьna çettirer voldъ (чаан çuudьn aldьnda, ol 76-la milliongo çetken volgon).

Emdi bistin çurtьvьsta ook maşьnalar сьgarar zavodtordon başka (kaan başkaru tuзьnda çok neme) aştь kezip, sogьp, совьrьp, elger salar чаан maşьnalar (комбайн) сьgarar, traktor eder, avtomobil eder zavodtor var voldъ. Sovet-bakarunьn da assьndь. Bistin fabrik-zavodtorьvьstьn vojlорьnьn icinde iştet turgan maşьnalardъ bis başka-başka oroondordon, көp altьn verip, altьnga vodoldu tyk-neme, aş, onoң-da өskө neme verip, sadьp alьp çadьvьs. Emdi deze fabrik-zavodtordьn vojlорь iştet turar maşьnalardъ сьgarar zavodtor vuder-ok voldъ.

Fabrik-zavodtordьn izine kizinin kyci kanca-la krezi as varьp turzьn dep, elektricestvonьn ook-ta, чаан-da stantsijalarьn turguzьp çat.

MAL-AŞ IŞTIN ÖZİP TURGANЬ KANDЫ.

Mal-aş izi promьshlennostьn izi-kereginin өskөnine çetpej-de turgan volzo, Partija-la Sovet-başkarudьn kyci-le çьldьn-çьlga өзip, тьньр-ok turdъ. 1925/26 çьlda kьralap, aş salganь 89 million

gektar volgon, 1928/29 ылда ол 97 milliongo çetti; 1925/26 ылда 745 mil. tsentner aş çuulgan volgon, 1928/29 ылда ол 748 mil. tsentnerge çetti; 1925/26 ылда çuulgan aş 16.816 mil. salk. vodoldu volgon, 1928/29 ылда vastra çuulgan aşтн vodolъ 18.517 mil. salk. voldъ.

Maldыn özип көптөp турганъ vaza var. Krestjan ulustыn vastra malыn çoon ujar edip, vodop salala, көrgөzin, mundыj volog: 1926/27 ылда mal aldыndaгы ылда var maldan 106%₀-ka өsti, 1927/28 ылда 105%₀-ka, 1928/27 ылда 102%₀-ka өsti.

GOSUDARSTVONЫN IZI-KEREGI KӨP, ONЫ BYDYRERINE AKCANЪ KAJDAŇ ALAR?

Kaan-vaşkaruuna syreen көp cery tudaryna, vijlerdin, poli-tsijanыn çalyн төлөp турарына, onon-da vaška kereklerine көp akca kerek volgon. Fabrik-zavodtor, sadu, çaan kireltely kandыj-la iş-kerek vaj kapitalistardыn, koçojыmdardыn kolynda volgon. Kaan-vaşkarudыn kolynda kireltely iş-kerek çok volordo, vajагы ajдылган көp kerekтиn көp akcaзын ол kajdaŇ alыр turды? Kapitalistar, koçojыmdar оо көp akça verip турган volog-va? Çok! Kapitalistardan, koçojыmdardan kaan-vaşkaruuna көp akca kir-begen. Kaan-vaşkaruunыn kireltezi — koldыn aktu kyci-le çatkan-dardыn төлөp турган kalan-çuuзы volgon. Kapitalistar, koçojыmdar, vijler kalan төлөvөjtөн. Kapitalistar, koçojыmdar fabrik-zavod tut-kan ucun, sadu etken ucun patent-vicik (velet) alatan, ол patent ucun akca төлөjtөн volgon. Çe kaznaa vergen vu akcalaryн, al-bataa sadar tovarlardыn byderde турган vaazyна vaza vaa kozыр, ojto çandyгыр alatan volgon. Mundыj volordo, koldыn aktu kyci-le çatkan alvatъ vijlerdin çuup турган kalan-çuuзын төлөerine yzeri çuzyn-çuyr tovarlarga salган kozыk-vaа azra kalan-çuuşka tynej vaza akca төлөp turдыlar.

Mal-aş izi-le, өskө-de iş-le çatkan alvatъ-çurtka kalan salgan-da, vajga көp edip, çoktuga as edip salган-va? Örökө-ajыdыn azragan malыn, aş salган kыrazyн vodop, kalandъ çaandu-kicinекty edip, salган-va? Çok! Baj-da volзын, çoktu-da volзын, maldu-aştu-da vojзын, bir nemezi çok-ta volзын — tynej, bir aaj ezily çuuş төлөjtөн volgon. Baj kizi kalandъ çenil төлөp salarda, araj-kerej azраныр çyрген çoktu kizi kalannыn akcaзын vajdan, çajnar,

вазьгър, surap аьр, төлөр туратан. Kalanga алган акcaзь ucun ваьга аа-чок көр иш едер, емеze eки-чаньс маьнап верер.

Sovet-ваькаруга вaза көр акca керек волър çat. As-ta volzo, cery var. Онъ озогъ saldaat tutkanьна тynej tudarga келишес. Къзыл cery— алватъ-чуртвььстьн шивеези. Къзыл cery алватъ-чурттьн амьгьн корър çat, цуулар келер өшtyден ceверлеп çat. Къзыл ceryдин тон-өдыгин, аш-kурсагьн чакшь едер керек. Къзыл cery цуи-sогъш керегине уyренеринен ваька vicик-bilikke уyренip çat, ваькару керегин, el-чонньн керегин вудyрерине уyренip çat. Mundьj ceryдин чадьзын чарандьгар керек. Онън ucun Къзыл ceryди tudarga тaptу көр акca керек. Це neden-de көр акca фабрик-заводтор тургузарга, мал-аш изин тыньдарга, мал-аш изине керекты маььналар, тракторлор, оноп-да өскө ne-le чөрселдер веletteп верер керегине көр акca керек, алватъ-чурттьн vicик-biligин көдyрер керегине, чурт-улусть су-кадьк едер керегине, алватъ-чурттьн чадьзын чарандьгар керегине мунан-да ваька ne-le иш-керек едерине cyreen көр акca керек волър çat.

Mundьj көр акcaнь Sovet-ваькару kajдан аьр турган?

Bistin gosudarstvovьстьн ең чаан кирелте-акcaзь gosudarstvоньн кольнда турган фабрик-заводтордон, өскө-de промьшленностан келип çat, ваька-ваька ороондор-ла sadu едери вaза gosudarstvоньн кольнда. Бу sadудьн кирелтези вaза чаан. Bistin чуртвььстьн иcинде gosudarstvоньн sadууньн кирелтези вaза var.

Gosudarstvоньн чаан изи-керегин вудyрерине алватъ-чурт кизип, волъссьн деп, Sovet-ваькару чурт-улуcка мал-аштьн налогьн салър, вaза акca цуур çat.

Це вu nalokтьн вудуу каанньн калаьнап ваька.

Мал-аштьн налогьн чурт-улуcка салганда, oncoзьна, тynej едip, салваж, кизиниң ваьж-чогьн ьлгар, ваьж кизее көр салар, ортокуcты кизее астада салар, чокту улустьн кезигине sранaj ас салър, кезигинен бир-de акca алваж çat. Boo yzeri ваьжларга ezilegen nallok вaза var. (Bistin Ojrot Oвlastьн чуртньн цуулган мал-аштьн налогь ваcтра oncoзь аьмактардьн кирелтезине kirip çat)).

Каан-тузьнда кандьj-ла ucpezдениелерде иштеп турган улус (бийлер, авьстар, полitsия, оноп-да өскө) kalan-цууш төлөвөйтөн волгон. Emdi ондьj емес. Kem-de волзын, кандьj-да иш-керекке —ваькару керегине волзын, el-чонньн керегине волзын, оноп-да

өскө керекке турган кизи альр турган чална келиштире (чаан чалду кизи чаан, кичу чалду кизи—кичу) nalokть төлөp-ок чат.

Bu ajdылган аајьнца чуулр турар акса бистиң gosudarstvоньн кирелтези волор. Bu munajда суулган акса-ла gosudarstvo ne-le иш-керегин выдырир чат.

GOSUDARSTVONЪN TÖLYGE AKSA ALЪP TURGANЪ.

Burzuj gosudarstvolordo кандь-кандь чаан сыгалталу керек выдыргенде, оо керекту аксаь, колдьн кучи-ле чаткан улуска kalan, чууш салр, чуур алар.

Фабрик-заводтордъ көр едерин, алватьньн мал-азьн тыньдър турарьн кичеер турган бистиң Совет-вашкарувьска акса syreen көр керек волр чат. Promьшленностьн изинен, sadudaн kelip турган кирелте-акса, колдьн акту кучи-ле чаткандардаң nalok edip, чуур альр турган акса ол айткан керектерге чедишеј чат. Чедишеј турган акса тавар керегинде Совет-вашкату чурт-улуска yzeri nalok салр турган-ва? Çok! Sotsьal-vyduly Совет-вашкарувьс акту кучи-ле чаткандарга nalok саларьн канчала крези чавьзадарьн кичеер чат, чокту улустаң nalok төлөвөс улус канчала крези көр volзьн деп, кичеер чат.

Ajdarda, чедишеј турган аксаь kajдаң алар?

Онъ чурт-улустаң алар. Совет-вашкату ондъ аксаь чурт-улустаң төлыге surap, альр чат.

Алватъ чурттаң төлыге акса алар керегинде gosudarstvo **өдыш-өbligatsijalar** сыгарьр, онъ садьр, алватъ-чуртта евештең-евештең сөлөө чаткан аксаларьн чаьс чerge чуур, көр million акса edip альр, ол акса-ла фабрик-заводтордъ там көптөдip чат, алватьньн мал-аш izin там чарандьгьр, тыньдър чат.

Өдыш-өbligatsija садьр альр турган кизиниң аксазь ojто чанвас emes. Өји четсе, ол акса ojто чанар. Ол аксаь альр, tudungan ucun gosudarstvo protsent (‰) төлөp чат, tiraz-ојьн edip чат. Mundьн volordo, өдыш өbligatsija садьр алган кизи gosudarstvogo төлыге акса берген ucun protsent (варьш) алар, ucuraza, 100 salkovoldon өрө 5000 s. четре акса oјnop алар.

Алватьньн сөлөө чаткан аксазьн чаьс чerge—gosudarstvоньн колна чуур турар çol vaza var.

Ajы-çurtында ne-le keregine tudar akcadan artыktазьр, cөлөө çatкан akca көр kizide бар. Ondы akcalar көbizinde tuzазь çok çadat. Ondы cөлөө akcalardy akca сеberleer kassaa, vklad edip берgeni—gosudarsvogo telyge akca берgenine tynej. Akca сеberleer kassaa akca салган kizi protsent alar.

Өдыш-овлигатија садьр алган kizi, akca сеberleer kassaa, vklad edip, akca салган kizi gosudarstvоньн çaan izi-keregine volьзьр çat, Sovet-ваşkarудьн sotsьalizm vudyrip turgan izine kirizip çat.

Муньн usun өдыш-овлигатија садьр albagan bir-de өгөкө-ажы çok volьзьн! Cөлөө akcadan bir-de akca ажыlda keregi çok çatpазьн—akca сеberleer kassada çatsьн!

K O L X O S T O R.

„Ada-өвөкөниң çадьзь-la munaң агь çadarga volbos, kanca-kanca million toolu өгөкө-ажыldардың ортозьнда cасьльр, oоктольр kалган mal-aş izi alvatь-çurtтың syreen көр kycin альр-ta turza, tuzазь as. Bu ook, - cасьнь mal-aş işti viriktirip, çонньн өмөly çaan iş edip salza, tuzазь eki-yc katap çaan volor edi, izi eki-yc katap çenil volor edi“.

(1918 çылда kommundардын çууньнда Lenin ajtkan сөs).

Alvatь-çurtтың mal-aş izin çаңьrtar, çарандьrар kereginde Sovet-ваşkarувьс канча-da көр маşьnalar, traktorlor vudyrip, сьга-гьр turзьн, ви маşьnаларды, traktorlorды edip turar kanca-da çаврик-zavodtor turgussьн, alvatь-çurt воjь-воjьна kilebeze, воjь кьjмьктаваза, kerek васьн көникреj turar, васьн çаранваj turar.

Çe mal-aş izi-le çatкан ulus воjьньн çадьзьн çарандьrарьн, mal-aş izin тыньдарьн kiceevej turgan emes. Mundы volordь, aktu kyci-le çatкан alvatьньн çадьзь nenin usun koomoj volьр turgan?

— Bistin ortovъsta argalu-kycty, vaj ulus var emej — der, ajdar kizi k p. Сьп. Vaj ulus var.  e vi vajlar k p   ezeni, vojlorъ i ter, tarqan-va?  ok! Olor ajlandra  atqan ulustъn kyctin  ip, vajъgan.

Bajdъn k p kьra syrer adъ-da var, k p kьraa cacar yren azъ-da var.  jin  kygvej  l n eder, azъn kak atpaj kezip,  uur verer  alъlarъ vaza var, munan artъk i  edejin deze, ma na sadъr alar akcazъ-da var. Vaj kizi vojъ i  etpeze-de tam yzeri vajъr-la turar. Onъn  anъnda aktu kycti-le  atqan ulus, ancadala  oktu ulus, izin  aan edip alarga kycti  etpej turganъnan ulam, oo yzeri vajga  imektedip turganъnan ulam mal-a  izin  arandъgъr, tъndъr volvoj  adat.

Munъn argazъ ne volor?

Munъn argazъ  m ly i  volor. Ne-le i ti  m lezip, n k r-l zip i ter, mal-a tъn  m liklerin, n k rliklerin vudyrip, mal-azъn, onъn izin birikturip,  anъs vile ulus volъr, kommuna vudyrip turar volgon kijinde-le krestjan ulus vajlardъn k lъnan ajъlar, mal-azъn tъndъr alar,  adъzъn  arandъgъr salar.

Kolxostor vudyrerin, ancadala kommunalar vudyrerin V. I. Lenin  aan ucurlu kerek edip turdъ. **Kolxostor deremne- urttъn  adъzъn  anъrtъr salar, mal-a  izin sotsъalizm  olъna va tandъgъr salar**—der, n k. Lenin ulam-sajъn ajdatan volgon.

N k. Leninnъn kerees s zin Sovet-ba karuvъs unduvadъ. Deremne- urtъnda aktu kycti-le  atqan ulustъn, ancadala  oktular-dъn mal-a  izin  arandъgar, tъndar kereginde va ka-va ka kollektivtar vudyrerin kiceep  at, ook  m lik-n k rlikterdi biriktirip,  aan kolxostor, kommunalar vudyrerin kiceep  at. Bu kolxostor-dъn izinin kireltezi  aan volzъn der, izi  enil volzъn der, mal-a tъn ma nalarъn  azap verip  at, i -kerek vacym vudyip turzъn der, va ka-va ka i  eder  aan ma nalar (kombajn), traktorlor, avtomovilder vudyrip turar zavodtor turgustъ. Deremne- urtъnda aktu kycti-le  atkandardъn malъ  aranzъn der,  ak   uktu maldъn erkeklerin tarkadъr  at.

Aktu kycti-le  atkandar, ancadala  oktular munъn oncozъn alъr i ter turar argalu volzъn der,  eniltely  yzyn- uyr kredit akca sьgarъr  at.

Kaan tuzъnda ma nalar  anъs vajlarda var volgon,  ak   mal  anъs vajlarda var volgon. Emdi  oktu-da ulus ma na-la

işter turar, çakşь uktu mal tudar argazь var boldь. Çe emdi-de aldь-aldьnan çatkan çoktu ulus vaazь çaan maşьna sadьp alarga, çakşь uktu mal tudarga kelişpes. Çaьns kizee-be, çaьns øøkø-ajьlga-va verer kredit-akca vaazь çaan maşьna sadьp alarga çetpej turar, maşьnanь sadьp alza-da, onь-la işteerge kyci çetpes. Çakşь azral kerek, çьlu, çakşь kazagan kerek. Çaьns kizi oo vaza cь-davas.

Aktu kyci-le çatkandar nøk. Leninnyң kerees sөzin unutraj birigip, ømølezip işteer kerek, mal-azьn, ne-le izin biriktirip, kolxostor, kommunalar vudyrer kerek. Mal-aş izin biriktirip, çaan edip aьp, çyrum-çadьştь sotsьbalizm vudyrerine vaştandьrьp salar kerek.

KOLXOSTORDьN SYREEN ÇAMAN ØŞTYLERI—ÇIMEK- CI BAJLAR.

Aldь-aldьnan çatkan krestjan ulustьn çoktularьn, ancadala vatraktardь deremne-çurtтьn vajlağьna çimektep turarga çenil. Batraktar, çoktu krestjandar, orto kyctьler birigip alza, çimekci vajlardьn kycin vazar cьdaldu volor. Kolxostor azra ancadala kommunalar azra aktu kyci-le çatkandar, ancadala vatraktar-la çoktular çimekci vajlardьn koьnan ajьlьp cьgar. Bajlar munь bilgiler çat. Onьn usun deremne çurtтьn vajlağь mal-aş iştin kandьj-la kollektiv vudyrerin vuudaktar, tujuktar turadьlar. Kolxostordь, kommunalardь çamandar, çurt-ulustь — kollektivtarga kirbeger—dep, ne-le volьp, saьgaktar turadьlar. Kollektiv vudyrerin ancadala yj ulus azra tujuktar turarьn syreen kiceep, albadanadьlar.

Bu-da volbogondo, çurt-ulustь korkudьp turar boldьlar, olordьn sөzine kirbej turgan ulustь şoktop, çøezøzin, ne-le volьp, yrep turar boldьlar, sogьp, øltyrip-te turdьlar. Bytken kolxostordь çok edip salar dep, kolxostordьn ølønin, azьn ørtøp turdьlar. Çe vajlardьn mundьj çaman kььktarь çartalьp turdь. Mundьj çaman kььktarь usun Sovet-vaşkaru vajlardь тьn katular, çargьlar turdь. Munajda kolxostordь vazьp volvozьn vajlar vodogьlar salьp, øskø çol tavarьn kiceediler. Kolxostordь vazarga cike çoldь vajlar таар saldьlar.

Bajlar kolxostordъ „çaradъr“ turar, „kuynzer“ turar voldaьlar. Kollektivtarga kirerge, kommunalarga kirerge vajlar syreen kiceej ver-diler. Arazьnda aktu kuci-le çatkandar, koj terezine kirip algan vørulerdi taьvvaj, kolxostorgьna çuudъr turadъlar. Kolxosko kir-gen taьgъьnda vaj kojьdъ çovoş volъr çyrer, kolhoz-clenderine çaramzъr turar, kolxostъn keregin vaşkarar izine turъr alarga kiceer çadar. Kolxostъn clenderinin saьgъstarъn voььna eьiltip algan soondo, ancadala kerek vaşkarar işke turъr algan soondo, voььna kujruktaşkan ulustar azra, tujkalap, kolxostъn izi-keregin, ne-le volъr, yrep turar.

Bajlar kirip algan kolxostordъn izi-keregi çaranvaj, taьvvaj turganъn kørip turgan orto-kyctyler, arazьnda çoktular-da, kol-xostъn çaranvaj turdan cъn ucuryьn vilbej, kolxosko kirbej turadъ-lar, kolxostъn clenderi-de kezigi, cøkøp, kolxoston cъgъr turadъ-lar. Mundъj kolxostor øspøj, ønzivej turar, gosudarstvonyьn çøøøezin tegin çerge yrep turar.

Kolxostor vudyrer keregin vajlar tujuktap, vuudaktap turga-nyьn, kolxostorgo kirip aьp, kolxostordъn izin olor yrep turganъn gazet aldъrtъr, kъcъrъr turgan ulus viler.

Kolxostъ çaradъr turum, kolxosko kuynzer turum, kolxosko kirer saьgъьm var—dep, onon-da vaşka, ne-le volъr, kolxostъ maktap turar vajlarga vytpes kerek. **Kolxostordъn en çaan øşty-leri — vajlar.** Aktu kuci-le çatkandar munъ unutupaj çyrer kerek.

Aktu kuci-le çatkandar — vatraktar, çoktular, orto — kyctyler kolxosko çaltanvaj kirer kerek, kolxostor vudyrerin kiceer kerek. Kolxosko kirvengen vatraktъ vaj kuldanar evin emdi-de tavar, kolxosko kirvengen çoktудъ vaj emdi-de vazъrtar, çajnadar syme-zin tavar, aldъnaç çatkan orto kyctydi vaj çimektep turar aajъn tavar. Vatraktar, çoktular, orto—kyctyler kolxosko kirip, virikken soondo çimekcl vajьdъn koььnaç ajrъlar, vajьdъn kolxosko kirer çolъn vøktøp salar, **kolxos azra çimekci vajlardъ, ordъ çok edip — çogoltъr vazъr salar-kerek.** Ancadala altaj ulustъn kol-dъn aktu kuci-le çatkandarъ kolxostorgo kommunalarga kirerinen çaltanvas kerek, çañ kommunalar vudyrerin kiceer kerek. Altaj ulus køvizinde emdi-de mal-aş izin ada-øvøkøniң aajъnca iştep çat, mal-aş izin agronom yuredyy-le işteerge emdi-de yurengelek. Ada-øvøkøniң çadъь-la emdi munan aь çadarga kelişpes volgo-nyьn kem vilbes? Altaj ulus emdi çadъьn çañrtъr salar kerek,

raktar, çoktular, orto-kyctyler, er ulus, yj ulus—oncozъ kirizip çadar kerek, onьң ucun bu ulus oncozъ bicik-bilikty, biler sagь-шту volor kerek. Munь Partija-la Sovet-başkaru bilip turdь, onьң ucun koldьң aktu kyци-le çatkandardьң valdarь bicikke yuener vaštamь školdordь kanca-la krezi көр ederin kiceep turdь, vaštamь školgo yuenerip vozogon valdar vaza-da yuenzin dep, orton školdor, çaan yuredyuly školdor vudyrdi. Şkoldordьң yuredyyn sranaj kuvultьp saldь: emdigi školdordo başkaru keregine, el-çoonьң keregine, alvatьньң mal-aş izin çarandьrар keregine, kudaj çañн çajladar keregine, onon-da vaška, alvatь-çurtka tuzalu volor ne-le kerekke yuredip çat. .

Bicik vilbes kizi sranaj çok volzьn dep, Sovet-başkaru-çaan ulustь bicikke yueder školdor (likpunktar) vudyrdi. Bicikci ulus bicik kьsьrзьn dep, bicik vilbes ulus bicik kьsьrganьн uksьn dep, çurt - ulus çuulьzьp alьp, ne-le syme-şyultь, ermek - kuucьn ajdьzьp, uguzьp turzьn dep, bicik kьsьrар turalar turgustь. Şkoldorgo, bicik kьsьrар turalarga yzeri alvatь-çurtтьн sagьzьn çarьdar vaška-vaška organizatsijalar vudyrdi.

Emdi deremneniң školdorьnda eң ozo aktu kyци-le çatkandardьң, ancadala vatraktardьң, çoktularдьң valdarьn yuredip çat.

Kaan-başkaru tuzьnda školdordo kandьj-da uktu alvatьньн valdarьn bicikke, orus tili-le yuredeten volgon. Onьң ucun orus tilin vilbes valdar bicikke ondu yuenerip volvoj turdь. Emdi ondьj emes. Emdi kandьjla uktu ulustьn valdarь školdo voьjньн төрөl tili-le yuenerip çat.

Kaan tuzьnda bistiң altaj çeribiste altaj valdardь školdo көbizinde vaza orus tili-le yuredeten volgon. Altaj tili-le çañs-la kudajдьң çañна yuredeten. Altaj tili-le bicigen bicik var-da volzo, oncozъ kudajдьң ucurnь ucurlap turar bicikter volgon. Emdi altaj valdar bicikke vascьn yuenzin dep, Sovet-başkaruвьs altaj tili-le bicigen bicik cьgararьn kiceep çat. Altajдьң alvatьzь başkaru keregine yuenzin dep, Sovet-başkarudьң ne-le iş-kerek vudyrip turganьн bilzin dep, altaj tili-le bicigen bicikter cьgarьp çat, alvatь çurtтьн ortozьnda ne volьp turganьн zilzin dep, altaj gazet cьgarьp çat.

Altaj ulustьn voьjньн bicigi—bicik-taңmazь çok volgon, altaj tildy bicikterdi emdige çetre orus biciktin taңmazь-la—bukvalarь-la bicigen. Orus bukvalar altaj tiline çakьş kelişpes, altaj

baldarga orus bukvalardь yuenerge kыc volgon. Sovet-başkaru altaj vicikti çanьrtьp verdi, altaj tiline kelizip turar „çanalif“ dep, çanь vicik-taьmalar çazar verdi, altaj ulustьn valdarьna, çaan-da ulustarьna vicikke yuenerin çenil edip saldı.

Kaan-başkaruuna bastьrgan bis altaj alvatь Ulu Oktjabr-Revoljutsijanьn şьltuunda aldьnaç başkarьnar Ojrot-avtonom oblastu voldьbьs, ne-le kooperativtar azra, kolxostor, kommunalar azra çimekci vajlardьn kolьnaç ajьlar, mal-aзьbьstь, çatkan çadьzьbьstь çarandьrar argavьs var voldь, karanuj sagьzьbьstь çarьdar voььbьstьn төrөл şkoldu voldьbьs.

Biske -- altaj uluska vaza ne kerek?

Муньн oncoзьn альnarga куynibis kerek, муньн oncoзьn biske tuzalu volor krezine çettirgedij kiceemeldy izibis kerek. Bar sagьzьbьstь, ne-le izibisti sotsьalizm vydyrerine vaştandьrp turarь kerek.

BEŞ-ÇYLDЫN PLANЬ.

Kandьj-la iş edip turgan kizi erten-sonzun eder izin, bir ajdьn turkunьnda vydyrip çadar izin aзьndьra vodop, alьp çyger: mal-aş izi-le çatkan kizi çaskьda kьralap, aş salarьn, çajьrda өлөң ederin, salgan aзьn kolgo kijdirip alarьn, kyskyde, kьşkьda işter çadar izin aзьndьra şуup, vodop alьp turar. Aldьnaç voьь çatkan kizi kicinek izin aзьndьra şуup, vodop alьp turgan volordь, çaan iş-kerek edip turgan, vastra alvatь-çurtьn çadьzьn, ne-le izi-keregin çanьrtьp, çarandьrp turgan -- sotsьalizm vydyrip turgan bistin Sovet-başkaruьbьs voььnьn izin ozo aзьndьra vodovoj, şуuvej, plandavaj vydyrip çadarga volvodь.

1927 çьlda Partijanьn 15-ci çuunьnda 5 çьldьn planьn vydyrer kereginde şуulte-çөp vytken.

1928 çьlda Maj ajda Bastra Sojustьn 5-ci Sovet-çuunь gosudarstvonьn 5 çьldьn turkunьnda vydyrip turar iziniң planьn çaradьp, çөrtөp saldı.

5 çьtdьn planьna 1928-29—1932-33 çьldar kirip çat.

Fabrik-zavodtorьbьstьn izine, mal-aзьbьstьn izine kerekty ne-le maşьna-çepseldin көvizin bis em-tura burzuj başkarulu oroondordon aldьrtьp çadьbьs. 5 çьlga plandagan izibis tutakvuudak çok vydir turar volzo, ol maşьnalardьn көvizin bis voььbьs vydyrip turarьbьs.

5 ғылдың плань деремне-құртъның изи-керегин кубультър-ок салар—sotsьbalizm çолъна вастандыр салар.

Bistin Sovet-құртъвьстың мал-ағ изинең 1927-28 ғылда выдир, сьғыр турған не-ле неме 16 milliard salkovojdon ағрај турған болгон, 1932-33 ғылда ол 25 milliardка çeder; 1927-28 ғылда малдың тын-tooзь 85 million болгон, оны 1932-33 ғылда 114 millionго çettirip салар деп plandagan; мал-ағтын изинде 1927-28 ғылда іштеп турған мағьналардың турар ваазь 150 million salk. болгон, 1932-33 ғылда ол 610 millionдо çeder; кьралар ағ салған çerdi 115 million gektardan 142 million gektarga çettirip салар деп, ағтын tyzumin 35% көдырп салар деп, plandagan.

Çe мал-ағ изинің munajda çaranьр турарь kapitalistardьн, бурзujlardьн çолън eecip барbas, sotsьbalizmнън çолъ-la барar. Мал-ағ изи çimekci vajlardьн kolьnda volor emes, vajlar aktu kyci-le çatkandardь—çoktulardь, vatrak-çalььlardь кьстар, çimekter, іштедip turar emes, мал-ағ изи gosudarstvоньн выдырген sovhostordьн kolьnda, vatraktardьн, çoktulardьн, orto-kyctylerdin выдырген kolxostordьн kolьnda volor, ne-le uur ішти мағьналар, rtaktorlor suudьн, ottьн, elektricestvоньн kycin альр, іштеп турар.

5 ғылда plandagan іш çaan, uur, kyc іш, çe onдыj-da volzo, vatraktar, çoktular, orto-kyctyler birigip альр, куунзеп, куçыренip, kiceep, mөrөjlөzip, іштеze, іштин uur, kyc болгонь bildirvej, çenil volьр, выдip turar.

5 ҒЫЛДЫҢ ПЛАНЬ ОҒРОТ ОБЛАСТЫҢ АЛБАҒЫЗЫНЫҢ ҒАДЫЗЫҢ КУБУЛҒЫР САЛАР.

Bicik-biligi çok, casьнъ çatkan, ças-kys көckinder turar, ada-өwөkөnin çaдызынаң ағрылар кууни çok, kamdardьн, çarььktardьн mekezine kirip kalgan, vajlanarь, çandanarь көр, vajlarga вағьр kalgan altaј сөөкty ulus бу-la өткөн çьлға çetre воьннън çaдызын çапыртьр, çарандьрағына кьймьктар, көдырылip volvoj турды. Anca-dala уј ulus kir-balkaşka çadarьнаң ағрыльр, vajlanar, kajьndaar çартьк çапын тағтар сальр, çырумин çапыртьр, çарандьрағынаң kederlep, teskeri tartьнр турды. Çe mundьj koomoj çaдышты çaratraj, çaдызын çапыртар, çарандьрар saғьшту ulus Altajдың çур-тында sranaj çok болгон emes. Mundьj ulus бар болгон. Mun-дыj ulus Partijanьн уyreduyne kirip, Sovet-ваşkarudьн sözin

угьр, воjлогьнынъ çадьзынъ çаьртьр, çарандьгьр, sotsьalizm-çольна kirgiler, øskø-de ulustь vojlorgьн eecidip turдылар.

Alvatz-çurttyн aldьн vařtar vazar ulustьн çаь çадьзында çoktular çimekci vajlardьн kольна ajьлар argazь var der, ajь-çurtty ønzidip alar, mal-ařty тындьр alar evi var der, sotsьalizm-çольна en ozo çoktular kirip turды; yj ulustьн kerigi çаьрган çyгymdi çарадыр-ok turды. Mundьj ulus ømølikter, nøkørlikter, kolxostor, vudyrip turar voldь, kaa-çaa kommunalar vudyip-ok turды—sotsьalizm vudyrer kerek vařtalьp turды. Altaj ulustьн bicik-biligi çok volgonьнаң ulam, ada-øvøkøniң çадьзынаң ajьлар kyyni çok volgonьнаң ulam, vajlardьн saьgak søzi kam-la çar-lykсьнынъ mekezi тын volgon ucun sotsьalizm kerigi vultьrgь çьlga çetre ujan volgon volzo, vultьrgь çьldaң veri ømølik nøkørlik, vařka-vařka kolxostor vudyip turarь тындь, çyrt-ulus ook kollektivtardь viriktirip, çaan kolxostor, kommunalar vudyrip turar voldь. Altaj yj ulustьн-da køzi acьldь, saгьзь çарьды: altaj yj ulus vojlorgьнынъ izin vaza ømølezip, nøkørløzip edip turar voldь.

Partija-la Sovet-vařkaru altaj uluska aldьnda-da volьřkan volgon, emdi altaj ulus çадьзынъ çаьртar çolgo kirip alған soondo, volьзын tam тындьр turar voldь.

Altaj alvatz çaan, çаь kerek vudyrerine aldьнаң vojlorgь vařtanьp volvoj çadarьн vodop, Sovet-vařkaru altaj uluska vařсь volьp yurenen, biler ulus ijip çat, altaj ulustь bicik-bilikkke, mal-ař izin ederine yuredip çat, Ne-le iř-kerek ederine kredit-akca cьgarьp çat, mal-ař izine kerekty mařьnalardь, traktorlordь çeniltely edip, songoo verip çat.

Ojrot øblastьн çeri elvek-te volzo, kьralar, ař salar çeri as, onьн ucun øblastьн çurtь købizinde mal tudьp çat. Altaj ulustьн mal tudar izin ucurlu çaan kerek edip, Sovet-vařkaru altaj alvatz-нынъ maьнынъ угьн çарандьгьр salarьн, toozьн көр edip salarьн syreen kiceep çat.

Altaj ulus mal tudarьн vojlorgь-da kiceer kerek. Munьн kereginde ne-le maьна çakşь uktu erkekterin salar kerek, maьн, ançadala uяларьн, kojlogьн kьřkьda çьlu kazaganga turguzar kerek, azralьн jetkil edip, agronom yuredy aajьnca azrap turar kerek.

Ojrot-ovlastьñ alvatььñ kьralap salgan azь oblastьñ çurtьna çedlşpej çat. Tuura çerden aş ekelip turarь kancala krezi as volььñ dep, aş salarьñ көптөдip, aştьñ tyzumi çaan volььñ dep kiceer kerek. Çe mal tudarьñ neden-de artьk iş edip turar kerek. Altaj alvatььñ argazь malda, onь unupaj çyrer kerek. Ojrot-ovlastьñ azragan malь çurt-voььna-da çetkil volььp turzьñ, sadarь-da көp volььñ. Munь kiceer kerek.

Bu iş-kerekti altaj ulus aldь-aldьnan iştep çadar volzo, ol vascьm çaranvas, vascьm tььvas. Batraktar, çoktular orto-kyctyler-le birigip alьp, mal-azьñ, ne-le çөөzөzin bir edip salьp, ne-le izin, çañs vile ulus volььp, iştep,—kommunalar vudyrip algan soondo-lo vajlardьñ kycin vazьp salar, voьььñ çadьzьñ çarandь-гьp alar. Onьñ ucun 5 çьlga çazagan plandь vudyrip salarьñ vezinci çьldьñ ucьñ sakьvas kerek, çarьzьp, mөrөjlөzip, iştep, 5 çьlga çettirvej, plandagan işti vudyrip salar kerek.

BEŞ ÇЫLDЫŇ PLANЫN BYDYRERINE BICIK- BILIKTY CЫNDЫK, CEK SAGЫŞTU, KICEEMKEJ ULUS KEREK.

Bistin çurtьvььsta sovet-başkarudьñ ucrezdenielerinde, el-çonnьñ keregine turgan çyzyn-çyur organzatsijalarda iştep turgan ulustьñ ortozьnda iş-keregin kiceeves ulus var, iş-keregin tutadьp, yrep turar ulus var, vijirkeek, çamьrkaak ulus var, Sovet-başkaruga oştь, Sovet-başkarudьñ ne-le tzi-keregin tujuktap, tutadьp, yrep turar ulus var, çoktularga kileves, çoktulardьñ keregin nemee vodovos, vajlarga kyunzek, vajlardьñ ucun tьruzьp, vajlarga volьzьp turar ulus var.

Mundьj ulus-la kozo sotsьyalizm vudyrer kereginde işti көndiktirip volьvos, mundьj ulus beş çьldьñ planьñ vudyrerin vuudaktap, yrep turar. Onьñ ucun Partija-la Sovet-başkaru mundьj ulustь çarttap alьp, ucrezdenielerden, organzatsijalargan cьgara cacьp salьp Partija-ga, Sovet-başkaruga kyundy, Partija-la Sovet-başkarudьñ izi-keregin kiceep turar, cek sagьştu işmekci ulustan, krestjan ulustьñ çoktularьnan, vatraktardan taldap alьp turguzar kerek—dedi.

Bu mundьj çaan ucurlu kerekti, ancadala bistin Ojrot-ovlastьj çaka-çurt natsьonal-alvatьlardьñ ortozьnda vudyreri kyc voloz.

Bistin Ojrot-ovlastьn bicik-biligi çok, neme vilbes alvatьnь emdi-de vijirkeп turagь, kьstar, vazьncьktar turagь көp, çoktu-lardьn, vatraktardьn, yj ulustьn keregi ucun turuzagьn kerektevej, vajlardьn kuynin көrip, vajlarga volьzar ulus vьstin ucuzdenie-lerde, organizatsijalarda emdi-de көp. Ondьj ulustь kem çarttar, ajdьp verer? Aktu kyci-le çatkan çurt ulus ajdьp verer. Çatkan çurttьn vatraktarь, çoktularь, ancadala yj ulus vařkaru keregine, el-çonnьn keregine turgan ne-le ucuzdenielerdi, organizatsijalardь arulaar keregine kirizip, volьzьp verer kerek.

Ucuzdenielerden, organizatsijalardan işke çarabas ulustь çьgara casьp salgan soondo olordьn ordьna turar işke çaragadьj, cakşь ulustь kajdan alar? Ondьj ulustь bis voьvьstьn ortovьstan таар salarga kerek.

İşmekci kizinin keregi ucun kem tьn turuzar? İşmekci kizi. Krestjan işty kizinin keregin kem kiceer? Mal-aş izi-le çatkan krestjan kizi. Çoktularga, vatraktarga kem karuuzьp turar? Çoktular, vatraktar. Kul vologьnan ajgьlp volvoj turgan yj uluska kem volьzar? Yj ulus volьzar. Mundьj volordo, vařkaru keregine, el-çonnьn keregine koldьn aktu kyci-le çatkandardan, ancadala vatraktardan, çoktu krestjan uluctan, yj ulustan çakşь sagьstularьn, Partijaga kuynzep turgan, Sovet-vařkarudьn izin çaradьp turgan, el-çonnьn ortozьnda ne-le iş-kerek vudyrerinde aldьn vařtaar ulustan taldap, tudar kerek.

Kandьj-da ucuzdenienin, organizatsijanьn izine turarga bicik-bilikty ulus kerek. Altaj ulustьn ortozьnda deze çakşь çetre bicik viler ulus ac, altaj ulus vařkaru keregine tazьkpragan. Onьn ucun Sovet-vařkaru aktu kyci-le çatkan altaj ulustь, ancadala, vatraktardь, çoktulardь, yj ulustь bicikke uyrederin, kiceep çat, vařkaru-keregin vudyrerine, ne-le kooperativ-keregin, kandьj-la kolxos-keregin vařkaragьna uyrederin, taskadarьn kiceep çat. Munьn kereginde kicy ucuzdenielerdin, kicy organizatsijalardьn izinde turgan ulustьn işke kiceemkejlerin, kersy sagьstularьn çaan ucuzdenielerdin, organizatsijalardьn tьsty-tьsty iş-kereklerine turguzьp çat, vь ulustьn ordьna kicy organizatsijalardьn izine bicik viler, erkin işty, çonnьn keregine karuzьp turar vatraktar-dan, çoktulardan, ancadala yj ulustan taldap, turguzьp çat.

BAŞKARU KEREGINE, EL-ÇONNŲN KEREGINE TURGAN ULUS ÇATKAN ÇURTTŲN TÖRÖL TILIN BILER KEREK.

Kandj-da natsjonal-albatŲnŲn ortoznda turgan ucrezdenie-
niŲ, organizatsijanŲn izin vudyrer ulus çatkan çurtŲn ortoznan
çykkap, çurtŲn töröl tilin biler ulus bolzo, munda çatkan natsjo-
nal-albataa syreen çakş volor.

Til bilişpezinen ulam bistiŲ Ojrot-ovlasta-da көр kerek
tutaktu vydir çat. Altaj tilin bilbes agronomnŲn yuredyzi orus
tilin bilbes altaj uluska çart volor-va? Çok! Orus tildy doktor
orus tilin bilbes altaj kiziniŲ ooru-çovolŲn çarttap alar-va? Çok!
ÇargŲ edip turdan ulus-la çargylazŲr turgan ulus til bilişpeze,
çargŲda, kacan-da bolzo, vulgak, tutak var volor. Altaj tilin bil-
bes katçŲ altaj valdarŲ vicikke çakşŲ yuredip volvos-ok.

MunŲn ucun bistiŲ Ojrot-ovlasta çaan-da, kicy-de ucrezde-
nielerde, organizatsijalarda, altaj-da volzŲn, orus-ta volzŲn, altaj
tilin biler ulus bolzo, çatkan çurtka syreen çakşŲ volor. Sovet-
vaşkaru munŲ bilip çat. OnŲn kereginde altaj valdar yurenip tur-
gan şkoldorgo altaj tildy katçylar turguzŲr çat, vaşkaru keregine,
el-çonnŲn keregine turar ulus altaj tildy volzŲn dep, kiceep çat.
Çe Sovet-vaşkarudŲn neden-de artŲk kiceep turganŲ—agronom-
dor, doktorlor, maldŲn emcileri, valdar yureder katçylar, kolxos-
torŲn, kooperativtorŲn izi-keregin vaşkarar ulus, sovet-ucrezde-
nielerde, el-çonnŲn organizatsijalarŲnda iş-kerek vudyrer ulus—
altaj tildy altaj ulus volzŲn dep çat. MunŲn kereginde altaj ulus-
tŲn aktu kyci-le çatkandarŲn, ancadala vatraktardŲ, çoktulardŲ, yj
ulustŲ vicikke yurederin kiceep çat, çiiit ulustŲ çaan şkoldorgo
ijip çat, şkoldŲn katçylarŲ volor ulus yuredip turar, mal-aş izine
yuredip turar, kooperativ keregine yuredip turar şkoldor turguzŲr
çat, vicik biler ulustŲn vicik-biligin көdyrip, çaandadŲr salar dep,
vaşkaru keregine, el-çonnŲn keregine tazŲktŲrŲr salar dep, vaşka-
vaşka kurstar edip çat, altaj tildy vicikter çygararŲn tŲndŲr çat.

MunŲn oncozŲn şuur, vodop algan kizi sagŲzŲn tokŲnadŲr
salŲr, otŲrar-va, izi-keregin tavŲlŲnŲr, işter çyger-be? Çok! Beş

çыдып планып Совет-ваşkarуыс темеј çerge çазаган емес. Беş çыдып планып выдырет керегинде алтај улус кере алтап базар кerek, не-ле ишти озолозур, çарызур, мөрөлзөп, иштеп турар кerek, бичикке ууренерин кичеер кerek.

Не-ле иш-керекти буудактап, тујуктап турар кудай-çaпъ деген мекени çајладур салур, уј улустъ кuldандур турар кајындаар, вайланар çартык çандъ таştар салур, бу минь oncoзып ваştар турган авьстardъ, камdardъ, çарлыктardъ, вайlardъ çок edip салур, çыгум-çадъзывьсть çапыртур салалы!

Алтајдып çеринде çаткан алватъ—ватрактар, çоктular, орто кустyлер биригип алур, çапыс биле улус волюр, өмөлөзип, сotsь-ализм выдыретин кичеер кerek.

ÇAŃALIF.

Aa (a)

Bb (b)

Cc (c)

Çç (j)

Dd (d)

Ee (e)

Gg (g)

Ii (i)

Jj (ñ)

Kk (k)

Ll (l)

Mm (m)

Nn (n)

Nñ (ñ)

Oo (o)

Öö (ö)

Pp (p)

Rr (r)

Ss (s)

Şş (ş)

Tt (t)

Uu (u)

Yy (ÿ)

Zz (z)

Zz (ж)

Ьь (ы)

— —

Vv (в)

Ff (ф)

Xx (x)

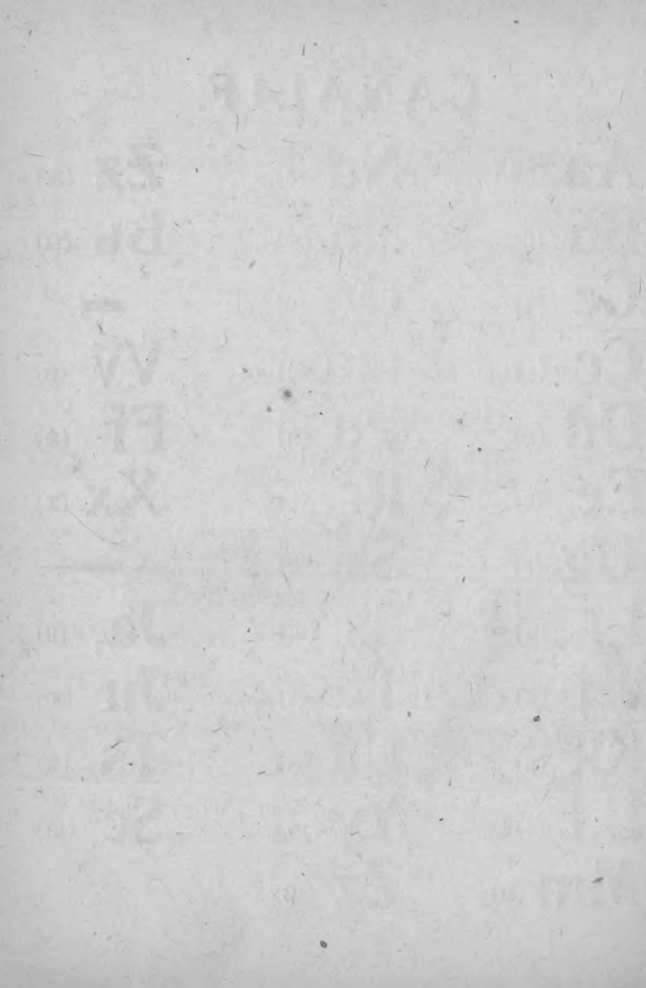
— —

Ja (я)

Ju (ю)

Ts (ц)

Şc (ш)

Јастра базылганы.

К а ж ы		М У Н А Й Д А	
Стр.	Јолдо	Базылган	Кычырар нэрэк
8	5	суи	suu
10	2	Semic	Semis
13	8	vutti	vytti
14	12	Birde	Bir-de
16	18	vudary	vudagy
17	9	kaan-vařkaruana	kaan-vařkaruuna
18	15	tyştler	tyştler
	20	tuduř-tuduř	tuduř-tuduř
19	26	turpany	turgany
"	28	iřtu	iřti
20	25	kerek: kuřt	kerek. and, kuřt
21	11	řyzyu-řyur	řyzyn-řyur
22	26	kyninde	kijninde
"	34	uluct	ulust
24	14	sagzyr	sagzyn
"	15	kystaglad	kystaglar
27	11	vudyrenin	vudyrerin
"	13	vudyrep	vudyrer
28	23	izi	azy
30	9	Sojuzь vytti	Sojuzyn vudyrdi
32	22	völuktenip	völyktenip
33	9	zavastovkolor	zavastovkolor
"	22	volvoj	volvos
34	17	Çuunь	Çuunь
"	33	Maratov	Martov

32, 33, 34 стран. көп јерде (сөстин башталарында) „l“
 букванын ордына јастра „J“ базылган.

32223

Ойрот.
13-58

„Јангалиф“ новый алтайский алфавит. (Букварь для
обучения грамотных на старом алфавите).

Издание Ойротского Областного Комитета Н. Т. А.
1930 г.